

BOSWA
JWA PUO

DIKWALO TSOO "TAU" — 1

DIKWALO TSOO "TAU"

.....

THE MACKENZIE SERIES

1

BOSWA JWA PUO

KE

J. M. LEKGETHO

M. S. KITCHIN

N. H. KITCHIN

THE LONDON MISSIONARY SOCIETY

TIGERKLOOF, CAPE PROVINCE

SOUTH AFRICA

1949

First edition 1949

All rights reserved

MORIJA PRINTING WORKS

MORIJA—BASUTOLAND

Bantu Studies Dept

INTRODUCTION

82(1) 4915/57

This is an interesting little book, in more ways than one.

In the first place, it is the work of three authors : they are all school-teachers, and represent a corner of the Setswana-speaking world which tends to-day to be rather overlooked. Yet it was one of the earliest parts to come into permanent contact with European influences ; and its 'capital', Kuruman, is the centre from which have radiated, over more than a hundred years, the rays which have lit up this whole region of Southern Africa with the light of Christianity and Christian Education.

These poems are also interesting because they exemplify the changes which have been taking place in African languages and cultures during the last half-century. "All things flow," said an ancient Greek philosopher. Not only do they individually develop—they combine with other things, they change often into something quite different and apparently quite new. From West African music and rhythm, slowly combining, over long bitter years of slavery, with European forms of scale and harmony, came the slave songs and hymns, the 'Negro Spirituals'. Something akin is emerging here in Africa ; and this book represents a stage, an aspect, of that process. The general background is the old Bantu tribal life, with its tribal ideals of individual bravery in the hunt—lots of lions and leopards mastered single-handed—or in battle—echoes of tribal skirmishes and of the cruelly repressed so-called 'Langberg rebellion'. But the new echoes and the new lights are those of modern Bechuanaland rural life, with its schools and teachers, its churches, and its slowly-growing appreciation of the aesthetic, of natural processes and forces, of the claims and rights of animals, and of such aspects of the great wide world as it can grasp. General Smuts appears as one of the new heroes to whom a 'Leboko' is addressed : another features Cecil Rhodes. Two world wars are referred to, in the poem on the 'Mendi' troopship disaster of 1917, and in two poems about the 1939-45 war, with its bombs and aeroplanes, its 'Jeremane', 'Benito', and 'Japane'.

One unhappy aspect of the present evolution is the use of foreign elements, strange words from Afrikaans. Now

obviously new words must come into every language, from time to time—to describe new articles or new ideas : but such importations ought to be confined as far as possible to real needs. It is certainly bad when 'selapa', 'borife', 'oporege', 'sekeleme', 'sekeriba', 'betere', and 'turupa' appear in dignified productions such as poems! They ought to be excluded from the speech and writing of self-respecting persons, for the simple reason that they are not necessary : there are excellent and sufficient and authentic Setswana terms to express all these ideas. Such usages tend merely to become a 'slang'. And yet, in their own way, these unfortunate terms are characteristic of changes in culture which have been, and still are, taking place.

The poems in this collection represent several stages in the evolution of Setswana poetry. Some are old collected 'Maboko' : some are much newer attempts in the same strain. And quite a number of the pieces are attempts to use or adapt European modes.

Some of these experiments are interesting and significant. There appears a genuine rhythm of accents, in which the ear senses a division into definite 'feet'. Take such lines as the following from 'Mendi :

Go no go sa bolola gatlapa lepê le bônê,
Go no go ile bomorwa lošo lo dirwang fêla.

Such lines can be declaimed rapidly in the style of the true 'Leboko', with its atmosphere of speed, exaggeration and excitement : but they also have a legitimate analysis as hexameter lines of dactyls and trochees.

Gò no go | sà bo- | lola ga- | tlàpa | lèpe le | bône,
Gò no go | ile bo- | mòrwa | | lòso lo | dirwang | fêla.

It has something about it reminiscent of Latin poetry, or of Longfellow's lines—

Nearer and ever nearer, among the numberless islands,
Darted a light swift boat, that sped away o'er the water.

(The first line of this quotation is identical in structure with the first line of the Setswana quotation.)

Not all the newer poetry, by any means, shows such underlying rhythms with any consistency. Yet that is the long hard art of the poet; not only to have thoughts that are worth the

attention of his fellow-men, but so to have cultured and trained his gift that he can consistently throw these thoughts into language which gives an impression of inevitability and naturalness, but which depends for its effectiveness upon a definite underlying pattern : and such a pattern is, in itself, unnatural to ordinary speech or writing.

Thus a large part of the interest of this small volume arises from the questions which it raises. Where exactly has Setswana poetry got to, and where does it seem to be going? Does it seem to be going in the best directions? Are the observable tendencies good and desirable ones? People of differing views and differing traditions will answer in different ways. It does seem to the writer that, if Setswana poetry is to master new ground of thought and life, it must develop new forms. The traditional 'leboko' is an extremely limited medium, and can not be impressed very far in such new service. Its course is already run.

So I gladly commend the work of these three authors to all who use or study the Setswana language, in the belief that it will yield pleasure, interest, and information; and in the hope that it will stimulate other Batswana writers to undertake the hard disciplines of thought and study—and of living the good life—which must go to the creation of all true and lasting literature.

A. SANDILANDS.
Kanye, B.P.

August, 1949.

ABOUT THE AUTHORS

J. M. LEKGETHO is a Motlharo by birth, born in Kuruman during Toto's rebellion of 1897. Educated first at Seoding, he later entered Tigerkloof, where he took his teacher's course. Later, at Lovedale, he took his Primary Higher Certificate.

He taught for some time in the Kuruman district, and is now teaching in the Methodist Mission School, Longlands, by the Vaal River. He is at present studying for his Arts degree.

The KITCHEN BROTHERS are Xhosas by birth, their father, who came from the Grahamstown district, having come to Motito in 1871. He never returned to Grahams-town except on one occasion, in 1911. Moabi and Neo, the ninth and tenth sons of their parents, were born in Motito (Bothithong) in the Vryburg district in 1905 and 1909 respectively. The family consists of eleven sons.

The brothers received their education in the Vryburg district and at Tigerkloof, where they trained as teachers. They are at present teaching in the Kuruman area, and have been working upon a Setswana drama. Some of their poems have already appeared in the Livingstone Tswana Readers.

KETAPELE

Lokwalô lo lo kwadilwe ka maikaélêlô a go bontsha bontsi puô ya Setswana kafa e ne e buiwa ka gônê ke borraetšho—beng ba yônê pele ga puô ya seeng a tsabêla jaaka e ntse gompiyeno. Karolô ya ntlha e dule tôta mo melomung ya bônê ka bosi. Ke Maina a a duleng mo go bônê ba ba na ba sa pekanya diteme gotlhelele. Le galê, go tla fitlhêlwa go na le bangwê ba bônê ba 'ba dirisitseng mantšwe mangwê a Seburu, jaaka Mmerekî Ditlhonke. Ga rea ka ra dirisa a Setšwana mo boemong jwa ônê, lefa re itse a le gônê e bile a ka tšhwanêla, re a tlogetse fêla jaaka bônê ba a dirisitse gore e re go latêlwa go tlo go lemogwê gore le bônê ba na ba kgatlhwa ke puô ya seeng. Balatedi ba mekgwa ba tla thusêga thata go lemoga gore ga se rona fêla ba gompiyeno ba re buang dipuô ka go di tlhakatlhakanya.

Karolô ya bobedi e kwadilwe ke 'babakî' ba gompiyeno; lefa re re ba gompiyeno ga se go re ba fapaanye gopê le ba malôba. Re ile ra lêka go ipapetla mo motlhaleng wa bônê, lefa gongwe re sa o tšhwara tâtâtôta. Re lekile go dira dilô di le pedi. Lwa ntlha, re lekile go leka go kwala Maina a Setšwana ka mokgwa wa ônê wa tlhôlegô. Ka re dumêla gore Setswana le puô tse dingwê tsa seeng ke dilô tse di bapileng fêla ga se matsadi. Motho yo o itseng Setšwana sentlê o itse go re ga se tšhwane gotlhe le puô tsa moseja. Mo go rona selô se ba moseja ba reng 'Poetry', rona re tšhotse Mabôkô kgotsa Maina go re, ke ônê Poetry ya rona tôta. Mongwê le mongwê yo o kwalang Poetry ka Setswana re tle re leke gore re lemogê bo o kwadile a setse mokgwa wa rona moragô kgotsa jang.

Ga re re Setšwana ga se kake sa kwalwa jaaka Sekgoa. Fa motho mongwê a ka se kwala go molemô. Sa rona ra re re tlogêlêla ba rutegileng thata thata go ka leka jalo.

Lwa bobedi, re lekile go ipapetla mo motlhaleng wa kwalô ya Poetry ya Sekgoa, mme re tshabile go rekisa Setšwana thata ka Sekgoa—ke go re, fa re bonye bolêta jwa puô ea Setšwana gônê bo tla senngwa ke molaô wa Poetry ya Sekgoa, re ile ra šwalêlêla puô bogolo ra bêêla molaô fa thokô. Go tla fitlhêlwa ditsela di le dintsi mo lokwalong lo di sa wele ka go tšhwana, tse dingwê ga di lekane sentlê, mme babadi ba tla lemoga ka bosi go re ne re rêkêgêla bolêta jwa puô.

Re lemoga sentlê go re Setswana se ile ga go na pelaêlô,

mme re eletsa gore matlhasedi a a sa ntseng a ka nopolwa a nopolwê jaanong, e se re kgotsa ra ithuta puô ya rona re sa e tseye gopê. Ke šônê se re beileng yônê tôta e e builweng ke borre kwa pele ga ya rona ya gompinyeno.

Le gônê re lemoga sentlê ga go tlhole go tsalwa babaki jaaka malôba. Le mo bagolung ba boša re tlhoka yo o ka ntshang Maina a manaana jaaka bo Leboloke le bo Mogolane. Fa mongwê a re o dira sengwê o fêlêlwa fêla a ise a ba a tšhware tsela di lešomê. Se ke sešupô se sengwê sa go re segologolo sa rona se iketse le beng ba šônê. Gompinyeno re bôna fa re tla salêla fêla go etsa Makgoa. Nyaa, bagaetšho, a re tšhwareng bošwa jwa rona thata re se ikgopole go re re tla nyatsêga fa re setse dilô tse dikgologolo moragô. Batho ba bangwê ba tshaba go bua Setšwana fa ba na le bankana ba bônê ba ba rutegileng, ba re go tla twe ga ba itse sepê. Selô se segolo ke tšhomi. Re tla nyetsêga mo ditšhabeng fa re sa ipelafatse ka puô e re e anyileng tseleng.

Re rata go nêela bagaetšho lokwalô lo maikutlô a go re ba tla rata go latêla puô ya borraabô le go leka jaaka modikwalong tse dingwê tse di gônê go e bua le go e lemoga kafa e ne e ntse ka gônê—ke šônê se re biditseng lokwalô lo “Bošwa jwa Puô.”

Mo tirong e, re thusitšwe ke batho ba le bantsi, ba re ratang go ba leboga ka dipelo tsa rona le ka boammaaruri. Bangwê ba bônê ke ba; Rrê Ramoshoana, ka go re baya mo tseleng ya kwalô ya Maina, le go re gakolola ka lobaka lotlhe. Ke ênê yo e bileng o ileng a re ntsha diphošô lwa bofêlô. Lekgotla ja N.W.D.T.U. (Literature Committee) je re leng batlhanka ba jônê. Mr. V. P. Crutse yo o re itsisitseng ba sekole se segolo sa Witwatersrand, a ba a inaya matsapa a go bala lokwalô lo lo sale mo paakanyong. Mr. D. P. Mkgosi, yo o re tsentseng mo diatleng tsa ba Moeding lwa ntlha. Moruti A. Sandilands yo o re rwesitseng matlhahu ka go re ratisa go kwala. E bile ke ênê gapê yo o tlhotlheleditseng phuthêgô ya gagwê go amogêla lokwalô go lo gatisa. Botlhebotlhe fêla le ba re sa ba umakang ba dirile ka go lekalekana mo thušong ya bônê. Le ka mošô!

J. M. Lekgêthô, M. S. Kitchin, N. H. Kitchin.

THULAGANO

KAROLO YA NTLHA

KE J. M. LEKHETHO

1	Bareki . . .	(Mogolane)	1
2	Kelokilwe . . .	"	7
3	Mankurwane . . .	(Lebolokê)	9
4	Lukê	"	12
5	Kgosi Toto I . . .	(Kolwane)	14
6	Matebesi	"	17
7	Kgobetsi	"	18
8	Mofoleng	"	18
9	Kekesi	"	19
10	Sekodiê	"	19
11	Kgopadithate . . .	"	20
12	Setšhogêlê . . .	(Tikane)	21
13	Mokgothu	"	22
14	Moipolai	"	23
15	Mabifi	"	24
16	Nnosang	"	27
17	Kebiditšwê	"	28
18	Ntwaeng	"	32
19	Siang More	"	34
20	Lekgêthô	"	37
21	Seipôtlane	(G. Pemê)	40
22	Mokômêlê	(Phore)	42
23	Bareki	(Mmolotsi)	43
24	Rakgôbê	(Tshaa)	44

KAROLO YA BOBEDI

KE M. S. KITCHIN

1	Phefô	45
2	Mahuma-pelo a ga Phokojê	46
3	Tau—Tshikêlêla ya dikgwa.	47
4	Ngakê (Dr. Livingstone).	49
5	Go Nwêla ga Mendi	50
6	Madubadube a 1939	52
7	Makgaola-kgang a 1945	53
8	Kgosi Rôbanyane II	54
9	Pula	56
10	Bobaba jwa Madi	58
11	Nkwê—Tilodi ya magaga	59
12	Naledi ya Mariga—Mmanaka	61
13	Androcles a bolêla	62
14	Loratô lwa ga Samson	63

KAROLO YA BORARO

KE N. H. KITCHIN

1	Matshedišô a Kgosi Toto	65
2	General Smuts	66
3	Kgosi Thibogang	67
4	Galešewe a Botlhasitse	69
5	Banku Tlhômêlang	70
6	Morêna Maledu (Cecil Rhodes)	72
7	Borôkô—Mahura a Mmôtlana	73
8	Leuba	74
9	Tshipi	75
10	Matlhotlha-pelo a ga Ntša	76
	DITLHALOSO	78

KAROLO YA NTLHA

BAREKI

Ƴ. M. Lekgêthô

Batho ba le bantsi ba ba kileng ba utlwa Maina a ga kgosi Bareki ba tlhômamisa ka botlalô fa go sena apê a a ka a gaisang ka monate. Maina a a bakilwe ke Mogolane. Mo botshelong jwa gagwê, Mogolane o bakile fêla batho ba le babedi—Bareki le Kelokilwe, ka a na a sa bake-bake fêla a baka a tthaola.

Bareki o baketšwe go fenyâ Bakgothu ba ba ne ba tšhwenya Bagamotlhware mo Kgalagadi; le go bolaya ditau tse di ne di bogisa mo fatshing ja Gamotlhware, le go palêla Batlhaping go mo tlasêla, ba bôpa fêla ka a ba iditse diphôlôgôlô mo fatshing ja gagwê.

Mogolane o bile o ganetsa Lebolokê ka erile a baka Kgosi Mankurwane, a re :—

“Bagaetšho ba go tšhoga digaramô,
Morwê o tshabile komisi ya gago
A e bôna e tlhaga e le letšhuti” . . .

a ba a re, “Bana ba rona ba faletse-faletse,
Bangwê ba ile go wêla Kgateya,
Bangwê ba ile go wêla Tlamma,
Ba bangwê ba bônwa mo Makgoeng;
Ba ga Maputlakanye ba sale mmôgô
Ka ba bolokilwe ke tlhale jwa gago.”

Mogolane ênê a araba ka go re,
“O kgwê mofatlha O fatlhê bagoumaki
O fatlhê merafe e e tlhông e go gopotsê
Gaetsietse o lapetse tseleng, a re, . . .
Ba tshêla bola jwa mathe baa aka!
Yo' Bareki ga a ka a umakediwa tlhabanô.”

Tšhukudu ya Matima-kgabo kgalema
O kgalemêlê Baamotlharo ba êmê.
Re utlwa go twe Janki oa golêlgwa,
Re tle re tsênê mo gwafeng ja gago.

Legata-kgomo le gatile garataro,
Le gatile Bakgothu re a rôbala.
Ja kgabaganya ja leba Makabolê
A tšhotsê thupa ya motlhaja a upa.

Phetudi-a-ditšhaba! O fetotsê Bakgothu,
Ga re tlhole re tlhòkalana mafoko.
Kgatea o bololwa fêla le ke basadi,
Le ngwanyana yo' anyang ebile o a êta.

O sale jaka a tsalwa Thubaki—
Thôbaka-mekôtla ya nare le tšhukudu,
Ditau tsa tšhwara tsa tlhala,
Ra bôna go tsamaya sentlê.

Mogala wa tsennngwa lekokomeng,
Pelesa ya fôla nkô e tsamaya,
Ya lala e lesitšwe e hula
Fa gare ga Ngaungwa le Maubêlô.

Makgobokanye o 'phutha a ditšhaba,
O phuthile Maboko re mokawana ;
Modisa wa motse wa Gamotlhwane,
Pipa-dibe wa motse wa Morolong.

O tšhubile pheko ngôgôla, Bareki—
Modisa wa Maburu le Makgowa,
Le tšhaba tšhotlhe tse di mo fatshing,
—Ya tuka ya ba ya gwalalêla Matlamma.

Difohu tsa tshabêla lotlatlaneng,
Mannanyana a tshaba ka sethunya,
Dikôwa tsa tshaba di le megolêlê,
Maboko a ithlôpha mo Manameng.

Ba ikgogona bo Mmuasetšwana ;
Ga feta ga betoga Piet wa tshega—
A tshela fêla ka bobi jwa segokgo,
A tshela ka Modimo le sekgwa.

Tau ya Matšaga kubakuba
O êmê fa godimo ga thota O tlhôle,
O kganêlê phefô go tšwa Kgalagadi,
O tatêlê maruru a maroro go tshêla.

Tau ya dikgwa tsa bo Mokiritlêlê
Le dikgwa tsa bo Moleleki setlhodi ;
Ga e ke e' ja e tla e tšhotsê,
E bônwa fêla e beile mênô mahibidu.

Lerumô je le tllhabang ka Bareki,
Je o kolopang ka jônê a le esi,
Le tllhabile Bakgothu ba le bararo,
Wa bonê ja mo fatola mokôtla.

Tsamaya lo utlwisê Thameng mafoko
Bo Khukhune ba ipuê le Gaoorwe ;
Setogang le ênê a ba a utlwê,
Ba ipaanyê bo Molotlhanyi.

Ba akofê ba tlê go bua mašori
A tau tse di letse di fologile.
Tau di fologile di le tharo
Mme di tlaa bolawa ke Bareki mmôgô.

Phefô e tšwa borwa e tsididi-tsididi,
E tsididi e tllhaba mo marapong ;
Ere lo bôna e tutumisa ditlhare,
Go salê Bakgothu ba se bantsi ;

Bontsi jwa Bakgothu bo ikêpêlê,
Ka Barwa go tlaa tshela ba 'mo dikgageng—
(Nka le gônê ke bolêla fêla),
Ka ba masima ba tlaa thumesediwa.

Logadima lwa ga Mantrêkê
Ke bonye lo gadimêla sebaka,
Lwa gadima lwa elama ditlhare
Lo utlwile Bakgothu ba ntse ba bōpa.

Mosadi wa Morwa a thōba mogope,
Ga lala go tshêphêrêga Lesetedi.
O lelêlang, e le silo jwa gago!
O laetse bana tllhabang mariga.

Tsamaya lo utlwisê Batlhaping Kwena
Lo re ba itisê mo dikgannyeng ;
Bo' Tshipanaamagosi ba tshabê,
E re ba ga Janki bônê ba ikêfê.

O kgwê mofatlha O fatlhê bagoumaki
O fatlhê merafe e e tllhōlang e go gopotsê ;
Ba aka ba tlaa tllhajwa ke mitlwa ba tsamaya,
E re mo phateng tshêtlhō di ba tllhabe.

Etlare le metse a ba a ba fetogege,
Letsatsi le jônê le ba tloke fêla.
E le ruri Buti o tlaa ba busa,
Nonong le ênê a ba gō busetse

Nkabo ke itumêla motse o sale mmôgô,
Ka O kabo O kile wa batla lekgêthô,
Wa le nêwa ke Thipê wa mogoloô
A dira motse wa ga monnawê.

Ga a boife oorra Maamogwê
Kgalemêla Bakgothu ba êmê,
Morwa le Lesarwa ba atê
Dikhutsana re hurê matlantlapê.

Batho ba Dimating ba itlositse lesegô
Ka go dira mo go sa tšhwanêlang.
Ba tlodile motlhala wa Nenebu,
Boo ba latêlêla Kwena seretheng.

Batho ba gago ba nonnê Phetodi
Go nonnê legakabe le lenong ;
Mme bokêtšhwane ba go sêba le lekanyana
Ba re, "Kgosi ga oa ka wa dira sentlê."

Ba re ekabo erile ba tlaa kгатlhêga
Wa ntsha phefô kwa Borwa wa lalêla,
Mme yare makonang, ka kuku ja ntlha,
Wa tsaya tšhaka wa gaila batho.

Raa ja ra ba ra kgora
Ra ba ra tlogwa ke mokudua,
Ra simolola go iphêfêra
Boboa jwa molala boa re tlhaba.

Batho ba tšhwerwe ke phefô e' tsididi,
Baa kwalanya ba tlhakanye ditlhôgô ;
Gaetsietse o lapetse tseleng a re
Ka Phukwi kgotsa Moranang baa tlhasêla.

Ba tshêla bola jwa mathê baa aka!
Yo' Bareki ga' ka a umakediwa tlhabanô,
O ba a tsenngwa thata yo' Bareki
Gotwe a lebê ka matlhô a bolayê.

Aitse le ka mabôgô gaa ka a fosa,
Le ka molomo yare go bua
Go tlo go nne fêla jalo ;
Ke beile kgomo fa Bareki a ka fosa.

O nkgopisa fêla ka botlhoko, Bareki,
Ga nke ke be ke rata wa rapama—
Fêla fela sa jônê se siame
Ka tlhotsa-pele ga se šwa-pele.

Kukama e e naka longwê-fêla
E tllhabile motho ya mo tlola Setoto,
E utlwile Bakgothu ba ntse ba bôpa,
Ya mo huraka ka marapô Nenebu.

Kgomo e tsentsê tlhako kgamelong
E thubile kgamêlô lo tla sêka
Mogang Mongwaketse o utlwang ;
Nyatšô lwa nyena lo thata bobe Baamotlhware!

O tšhubile pheko ngôgôla, Bareki,
Pheko ya ntwa, yo Mosimanyane le Maamogwê.
E sale e kuba Mokhothu ga a kgotšwe,
Ga a tlhole a umaka ntwa go tllhabana.

Bokete jo ba tllhông ba bo bolêlwa,
Bo imêlê bo Luke losika lwa bônê,
O se ka wa reetsa mafoko a bophosana-motse,
Aitse mafoko a bajaki a ntse fêla jalo.

Lebolokê mo ga rona ga a fiwe,
Ke khutsana o tšholêlwa lophegong.
O na a bôna Barwa ba lerile dinotshe,
A bôna khadi e bedile e wêla.

Setlhare se medile mono Tšoê,
Moruti wa šônê o kwaiwa kudumane.
Bakgothu ke nyena lo tlhông lo se palame,
A etlare lo se pagologa a lo tla fofa ?

(Mogolane.)

KELOKILWE

Ƴ. M. Lekgêthô

Kelokilwe e ne e le Mophadima a agile kwa Mošaweng.
Erile ka lobaka longwe Baamotlhware ba fenngwa ke
Bakgothu ka ntlha ya Bagaphadima ba gannê go bolola
le Baamotlhware, etšwa ele bônê baloma-lerôtsê. Ke gônê
Mogolane o tlogileng a mmololêla a ya go mmaka Maina a.

Kelokilwe o na a se bolo go nna a eletsa go bakwa
ke Mogolane, a gannê babaki ba le bantsi.

Maina a ke ônê a bobedi a a bakilweng ke Mogolane.

Tlhôla-tlôtlô dumêla ke gorogile!
Kgosi ga ke a tla go bolêla sepê,
Ke lerile fêla dikômang, Kgosi
Ka re gê a Setlharo se itatoletšwe ruri.
Ntla ekare O latlha motse, Karoba,
Yo' Sekhakhu O kabo O mo rometse
Ra tšhwara Bakgothu ra ba bolaya.

Malôba re tshaba Maboko O seyô,
Thaabogale o' Sekhakhu le ka Mmenyane!
Ana O ka rialo go ka siama,

Phôlôgôlô di ka rôbala borôkô,
Phuti ya tsala ntshe a kokotsha ;
Phohu tsa ba tsa bolawa mono gae,
Motho a tšoma ka pitse le tlhòbôlô sentlê.

Ka re Tlhôla-tlôtlô thusa re a nyêlêla
O thusê O re tlhatlolê borale,
O re ntshê mo ganong ja nkašêlê.
Tšhaba ke tse di re êla seoposengwe ;
Ga twe Makhonkhobe a a bôpa,
Maburu a re a tla kwano,
Makgowa le ônê a re ithaetse.

Me ke utlwile Setšhele a go gopotsê,
A re, O ka tshaba o ka khutlêla tlhabanô ;
O tla ba 'itse fa go se mogale fatshing.
Me aitse le nna ke mo dumeletse,
Ekete o go bonye re le mmôgô,
Ka O ka tshaba nka khutlêla go baka ;
Ga nkake ka tlhôla ke utlwiwa ke baka opê.

Nka kwalêla kwa go morwā Gasebonwe,
Ka tsêna ka Masê ka mo latolêla,
Yare kwa go Janki gônê ka isa taetšo,
Ka re ga re tlhole re le batho re nyaditšwe,
Lo re batlêlê fêla kwa go Magaseterata.
Ka manong a ikakanya Kelokilwe
Magakabe le ônê a mo kwaya moruti.

Merafe e lo tšhômang ga lo utlwe,
Fa lo ntse lo khekheisa Kelokilwe,
Lo tla thanya fêla mapô lo le tsebeng.
Ke rile ke baka ka phoraphora,
Mme ga ntshiwa fêla e thamagana,
Namane ya kgomo ya mogwere.
Magolodi a a ja batho molapong.

Tlhôla-tlôtlô ke tšamitlwa e' naka di mitlwa,
Ke nkai o tšhwana le sekaname,
Le 'gwêê sa mokawa oa se tlola,
Ka e le šôkwê a kgautlhaganya mala.
O bitsa dinare a re dinatshana,
Ditau tšônê o di bitsa ditawana,
Banna o ba bitsa basimane ba lošane.

Ka ga a ka a ba a fosa, Kelokilwe
O fosa fêla ka thipa go buiwa.
Khutlisa-dintwa, o tatetse Baamotlhware
Golekane bo sa rôbalwa borôkô! [tlhabang
Basadinyana ba lebala le dikgara
Mme bannyana ba lebala matsatsa.
Mabôkô a iphiaphiisa fêla jaanong.

(Mogolane.)

MANKURWANE *J. M. Lekgêthô*

Kgosi Mankurwane o bakilwe ke Lebolokê moragô ga ntwaga ya Majeng (1897). A mmololêla kwa Taung a tšwa mo Kudumane, go le thata ya borôlê le peo tōta e tlhōkafala. Lebolokê o na a tsêna ka motse oorra Lefikê pele a ese a ye go gōrōga kwa kgosing. Erile ka a na a rile a tsêna gōnê a tlogêla bompapatšhane kafa ntlê borra Lefikê ba mo tshêga ba mō sêba ba re, "A Motlharo o ba a tšwa tennyana-teng le ditlhako a sa di rwala?" Lebolokê a ba utlwa. A ba arabêla mo Maineng a ga Mankurwane.

Batlhaping ba na ba se dingwê le Baamotlhware, ka e ne erile ngwaga nngwe ba rile ba bololetse diphōlōgōlō kwa Tšōê Bareki a gana di bolawa, mme Batlhaping ba

kgotšwa, bo ba ikaêlêla go tlabana le Baamotlhwane.
Bônê ba gana ba re ba tennwê ke ntwâ.

Mere e Lebolokê o e umakang mo maineng a re o
tsile go alafa ka yônê a raya go baka. O bolêla mafatshe
a o ithutileng kwa go ônê, otlhe fêla mafatshe ao a mo
kgaolong ya Kudumane.

Lo tla utlwa jaaka a ile a kgala bagagabô ba sena go
fennngwa ke Makgowa kwa Majeng. O arabilwe ke Mogo-
lane a baka Bareki.

Mere ya me ke e epile kgakala
Fa kgaatlhong tsa Mmuophêphê le Kgwang,
Wa boraro ke wa Majêamokgothu!
Ke dule kwa ke re ke tla go alafa Tlhapi,
Ke re, "Tlhapi tšwa metsing O mpolokê,"
Mme ke utlwa fa ke tla boya ke di belege fêla.

Merafe ya Bokwene lo rata metlhaje,
Senthu o go bakêla go šuga, a re ithaganêlê.
A bo le tshêga šomô ja ga Lefikê!
A tshêga a ba 'kanama setilong, a re
A le ditlhako ga kea di rwala :
Ka re, "Tlhako tsa me di kwa pele, O aka."

Motlhamare ga a bolo go di sega,
Motlhantlhakwe o di segetse ruri :
Ke leba go tšônê ke ya go di rwala,
Le kgomo e sa tla kwa dikgoreng,
Dijô tsa me di tletse ka mogotšana
Ke tla ba ke ba ke go thusa O šule.

Ga kea tla ke anya, ke tsaletšwe mono,
Ga ke etse legogora ja Lekgowa ;
Ja motho a tsile go dira moôkô,
A ntse a botsanya jaaka lo tsetšwe.
E bo ne ne Lukê a sa ikhutse gopê,
A sa ruba lentšwê le sa kaboge gopê.

Morafe o o bokete Batlhaping!
Lo borale jang ba ga Mamai
Lo bôrang naka lwa kgama makgolo ;
Naka lwa bodile lo rêngwa fêla,
Lo tsewe ke basadi ba ya masimo,
Ba kgatshe mabêlê a lale a tsetse.

A batho ba leba jaaka ke lebile,
A lo tšhwana le nna lo tlhalogantsê ?
A lo kile lwa leba Motlhaping thamô
Lwa mo leba pelo, a gotsa Marumô ;
Kolwane ja moroba, ja mošokare
Ga lea anyêlwa ke ikanyetse fêla!

Merafe e lo tšhômang ga lo utlwe,
Mpotsa ke go nnê tsebeng ke go ônlê!
Lentšwê jeo le mašwê mapalamô,
Le mitlwa kwa tlhatshe le kwa godimo ;
Nare e mo go jônê e a tlhabaka,—
Tšatšabidi ya gago, Molefangwê!

Bagaetšho ba go tšhoga digaramô,
Morwê o tshabile komisi ya gago
A e bôna e tlhaga e le letšhuti.
Dira pudulele jaaka banyana!
A ga baa re ba tla etsa matlantlapê
Ba rile go rialo ga nna jang ?

Bana ba rona ba faletse-faletse,
Bangwe ba ile go wêla Kgatea,
Ba bangwe ba ile go wêla Tlamma,
Ba bangwe ba bônwa fêla mo Makgoeng ;
Ba ga Maputlakanye ba sale mmogô,
Ba bolokilwe ke botlhale jwa gago.

(Ntša di utla kgwele e wetse matlhakung)
Kala tsa ga Janki di tšhwana fêla,
Loleme lwa ga Mose, lwa ga Garebue.
Aitse yane ekete ke bôna Ra-batho,
Ka ditshenkô ekete ke tsa monna
Ekete go senka fêla Molefabangwê.

Ntsha kgomo le dikobô, Motlhaping
Ke apese bana ba gago ba namê,
Mariga a 'tlang a tla nna thata bobe.
E re kgomo ba dikê ba e kebetse,
Kgomo e tšwa sakeng e sale eno
Dipôo tsa yônê O di gapa fêla.

Tsala ya khiba e fentsê ya tshega,
Ngwana wa tadi ga a ka a bodiwa ;
Kobô ya pele e mokgwa mongwe fêla.
Tlhôka-dipotšô wa ga Mma-keakgwile!
Ga a na le motho a re kea nyaêla
Ga a na le Morwa a lerile dinotshe.

LUKE *J. M. Lekgêthô*

Kgosi Lukê o bakilwe ke Lebolokê moragô ga Batlha-
ping ba sena go tšhwara ba bolaya Makgoa mo Qô.
Ga twe Lukê o na a itse tlhôbôlô thata. Erile a ile go
mmaka a fitlhêla batho bangwê kwa pele, le bônê ba ile go
mmaka, mme ka a na a sa rate gore ekete ba ka reediwa,
a tloga a ba senya a ba êpa. Luke o tlabanye le Makgoa
mo Qô ka ntwaga ya ga Galase, yônê e e ne ya ya go
falatsa Baga-Molefê kwa Dithakong.

Thata-dintsi dumêla ke gorogile,
Ke tsile ke lerile fêla pêrêkô.
Pôô e rile di rakanêla mafologô
E tšhweu ya ikana Setori,
E ntšho ya ikana Molefabangwê.

E tšhweu ya ikapaapa leuma
E tlhabilwe mašwê e bonye botlhoko,
Mo Qô di rakanêla mafologô.
Yoo Lukê ngwana a mabu, ga 'tšhwarwe
Yare go tšhwarwa baba ba lale ba lela!

Mothibi ga 'ka a ba a angwa,
Batho ba tla ba lale ba tshêphêrêga
Ba lale ba ikakanya, "Re tlholetšwe."
Ba setšwe ke nôga ya tlhware moragô—
Nôga ya gago Matokonyane.

Selô bogosi jwa boša ga bo tlhokwe!
Ga twe Motšhwanaesi o a itata,
Ga twe Kgôbadi o laola Dikgatlhong;
Ba apotsê Motšhwanaesi le kgôlê ya dikgong,
Ga a tlhole a ikana Dišobanyane.

Ga twe e bile ba mmitša ka ina ja "Boy"—
Ina ja batho ba ba êpang ditleleme.
(Ana ruri ke ila ina ja "Boy"
Ka e le ja batho ba ba nyaditšweng
Ekete ke Lukê le Mmitseemang.)

Mathakanyana a tsile ka makgakga,
Ga ba e tshase ba e taleya fêla!
Lo tlo lo mo nêê ke lo mo rutê
Ke mo etsê banna ba šuga kgama,
O kgônwa ke rona banna ba' tonna.

A багаetšho ba utlwa fa ke kgopilwe ?
Ka ke rile ke tla go baka Mothibi,
E le ngwana a rrê ke mo itebanye,
Tšhokà ja ntshi ja ntsêna ganong
Kêkêmê fa a foka fêla oa nkgopa.

Ntla nka ganêla le morwa Salwe,
Kgotsa ka ganêla le morwa Maamogwê ;
Ke se ganêle le yo morwa Diphakedi.
Nna ke rile o tsile go jaka mmidi
Nteko o tsile fêla o lerile megêntô.

Ntla Morwê o ka utlwa wa kgwatha,
Thupa ya gago ya lela lephakêla!
Aitse kwa ga rona motho yo Masipo
Ga a ka a ba aa ja le batho
Ke khutsana o tšholêlwa lophegong.

(Lebolokê)

KGOSI TOTO I *J.M. Lekgêthô*

Kgosi Toto o na a agile kwa Majeng. E ne e le ênê kgosi e kgolo ya Gamotlhwane, a okametse magosi le magôšana a metse ya Tšhwening. O na a tlotlilwe thata ke morafe otlhe wa gagwê le Mmušô wa Makgoa, ebile go šupegile jalo ka Goromente go mo amogedisa ka ngwaga le ngwaga.

Kgosi Toto o na a tšharwa moragô ya ntwa ya Majeng (1897) a isiwa Kapa kwa o šwetseng gônê. Ntwa e ya Majeng e tlhoseditšwe ke Galešewe, a sietse kwa go Toto. Erile Makgoa a mo latetse Toto a gana ka ênê a re, "Ga nkake ka phunya mogodu ka ntsha ngwana mo teng".

Morafe wa gagwê otlhe o no wa mo êma nokeng.
Bangwê ba ya go mo tšhologa mokgosi, ba bangwê ba
mo romêla dijô le marumô ka bonôntlhôtlhô.

Makhelebetla wa ga Ma-Seametsô
Yo' khelebetlileng mo fatshing jotlhe!
O ile Kudumane a umakwa,
A tsêna Gamopedi a tlhôma sekgele
A ya Maipeing a atlholêla Baamotlhwane lefatshe.

Dikwalô di tlodile Bareki bosigo
Tsa itlhaganêla kwa Mokwena
Go Setšhele-a-Motšwasele ;
Di ntse di ba latolêla metšwedi
Di re lefatshe ga le yô ba le tšhotsê.

A golô kwa Taung a Oa fenyâ
Ka bo Mankurwane ba go bitsa selêgê ?
Aitse ba gopotsê O sêkêlêmê.
Ba ntse ba ganêla Dikolobeng
Ebile ba ganêla le bo Logobatê.

Batlhaping ba kwa Taung ba re
A golô koo Majeng a Oa fenyâ
Ka le mafatshe Oa itsêela fêla ?
Gamasepa ba mo dutse setilô,
Manyeding Makgoa a mo itseetse.

Batho ba lo sa itseng Toto morwa Makgolokwe
Lo mmonye ka ntwâ ya bosigo e faretse.
Ga tla ga boboragana Tedudintšho,
A gotlhetsa ka setlhako a hulere,
A tlerebetsa ka lentšwe ja bogosi.

Ke gatisitse lonao lwa ga Molôkôjê—
Mofakê o sa boifeng motho-o-masisi!
Lo ipapetlile le marota a batla.
O tsile a ba ruatla ka marudi botlhe,
A rwele tlhoro ya gagwê ya lenyidi.

Ga go tihole go le tsela e mitlwa,
Di heetšwe ke Makhelebetla tšotlhe.
A ko O dirê pula O itirêlê lekôkô,
Barwa ba tsatsing ba go jakê,
Motse weno o bo o tlalê Mapotokisi.

Nna Toto ka re O loilwe ruri,
Ka re O dirilwe ka more wa Makgoa.
Ba go siêla makošwi ka dikomoki,
Ba go kgwêla mathe ganong ba go ithatisa.
Ke raya ka e le fa 'O ala bomatarase.

Batho ba ko' ba nkutlwa sebuô
Nkabo ke re re go dirololê ka pheko,
Ke raya pheko ya ga Keagile.
Ekile ya re thusa re sa le banyana
Ka lobaka lwa Bakgothu ba ga Sanana.

Ke fa lefatshe ba le itsêêla fêla,
Ka ba le tlhomile ditlhogoripa,
Ba le beile merapalala-tseleng.
Re tla tsamaya re ya g'wêla tennyanteng,
E le ruri re tla bôna bamatlhô-a-nong.!

A Barwa ba ba gago e ne 'le Barwana,
A e ne e se moro-o-motona wa Mabibi
Ba ba phatsa di tlang ka mabôgô ?
Ka ke badile tausanta ka mo wetsa,
Ka tšhoga fêla ka go sa tšwêlêla pele.

(Kolwane.)

Kolwane o baketse Matebesi bobelokgale. Batho ba le bantsi ba na ba bôna maina a bobelokgale ka ntwā ya Majeng. Go lemosêga fa go no go e se go nne le ntwā e e thata jaaka yônê. Baamotlhwane ba na ba tľhabanye thata le Bakgothu mme go no go sa tšhwane le ba lebane le Makgoa kwa Majeng.

Mogagolakê oo Gagalamotho,
O mo etsê tau, O mo gagolê fêla,
Ga O bolo go nna O gagola batho.

Erile magakajane a m'êtêlêla pele
Manong ônê a mo sala moragô,
Ka a itse a ya go ja toto sa motho.

Ntwā di tšogile tľhê! Malefônyane,
Ntwā di tšogile wêna Ra-Moja-mongwê,
Senka kgetse ya godi O nnê ka yônê fikeng.

Ke tsile ka kgwedi ya Mopitlwê
Ya Moranang e nthogêlwa mono.
(Kgomo tsa boša di ôlêlwa kgetsing).

Nkwê-thôbêla wa ga Ma-Lotľhatšweng!
Kgomo tsa erile di thobile bosigo
Tsa tšhwara tsa nna tsa pidiana-pidiana.

Matľolaganye O di leletse molodi,
Lo bônê jaaka ke rwesa Tľlou mefitshana,
Le jaaka ke e rwesa bogôšô mabogong.

(Kolwane.)

A le ôné ke mangwê a Maina a bagale ba ntwā ya Majeng. "Ratla lwa tlou lo lo fatotseng lefatshe lwa ya go utlwala kwa Makabolê", go šolofêlwa e le tlohôbôlo.

Naka-di-mitlwa o' Motlhotlhomisa,
O' Tefola le o' Leteatea!
Lenong joo Khidi Montisi!
Ja tlola ja rakanêla, Lenong,
Bo' Morobê ba rakanêla ditšhwaêla.
Ratla lwa tlou lwa fatola lefatshe
Lwa tsamaya lwa utlwala kwa Makabolê.

Thipa ya gago e bogale, Sampi,
Ke bonye e komola motho mokôtle
E mo latlhêla kwa ntlê ga matlhaku,
Thipalosega lo' MmaOrekeng!
Kgomo etšho yo' Mmatli thamagana,
Nngwê khunwana e mmala phatleng
Nngwê e kile ya utlwala ka Gobusamang.

(Kolwane.)

Thôbaki wa nyena, o' Ditira a Nôtwane
Ke Kakapa, ga e tlhole e le Mofoleng,
O iphetotsê jaanong ke kgelegetlwa!

Nkokoi a ko O buisê mogoloô,
Ke yo o tlaa bolawa ke bobelompe ;
Aitse bo tlaa mo digêla ditšhaba.

Lophuthamotho lwa Mothowakae [direng!
Lo lo phuthang tlhōgō ya motho ka mabōgō
Jaana mo tšweleng ke tsile ke gorogile.

Ke tsile letseleng ke tsile go le anya,
Letsêlê ja bo Mitšwi le Mogwalagwalê—
Batho ba ba seyong bo' babedi.

(Kolwane.)

KEKESI

Ĵ. M. Lekgêthô

Mošweu-šweu mo diphologolong
O' Koyi, o' Matšhwara-go-thata!
O tšhwere morwa a mo ngaparêla
Mo lešomong ja kgosi ya rona.

Ntwa e ga loa e gama sentlê,
Ka lo e gamile senyetsana ;
Ka lo se ka lwa e gama ka pheko
Ya bo Matšhwee le Moraladi.

Ntsha tsetšho O di nnê
Kgomo ke tse di mo Moretelê,
Kgomo tsa boša ga di tlhakanelwe,
Tsa boša di ôlêlwa kgetsing.

(Kolwane.)

SEKODIE

Ĵ. M. Lekgêthô

Pelo-e-thatê o' setlhakola-batho!
O tlhakotsê Toto Morwa a siile.
Ka re Toto, kgosi a ko O mphê,
O mphê O ntlhakanyê le batho.

Bôna jaaka e tlola Nong e tšhweu!
A ga yare di gôrôga gae
Dithamagana tšo' Gaseidiwe
Ya tlola Mong yoorra Ra-Matsile!

Di bulêlê di tsênê mo sakeng,
Mmabê taboga O bulê mekgôrô,
Motho e rile a bôna a timilwe
A ipoloka ka mabôgô a gagwê.

(Kolwane.)

KGOPADITHATE *J. M. Lekgêthô*

Rumô ja ntwâ le tšhamuketse
Le tšhamuketse mahura a batho

Maôkapelo O se ka wa re kea fala,
Ke ôpêlêla fêla Ra-Lotenyana.

Lelatakgosi le ikannê bosigo,
Ya ga Toto e tsamaya bosikêlêlô.

Ke utlwile a botsa moratha-tlhôbôlô :
“A jaana tlhôbôlô eo O e laetse sekotê ?”

Ke bonye pudungwana ka kwa
E ntse e ja maokana dikala.

(Kolwane.)

Malokoganyê yo' botlhabô bongwê,
Yo o a nne a be' fêla fa bothateng, Molokojê,
Fêla fa gare ga phifô le santlhokwê.
Mogale yo ke mo laetswe ngôgôla
Bo Mosalê ba mo iphêtlhêla fêla.

Re ya kae go Matebele mantšho,
Go maja-a-fetsa a Baruana ?
Eteletsa mbu pele Mokaloba,
Kgokolosa mafikana a seôpa
Segwarê sa mosadi a Bohurutshe!

Korwê o tšhwerwe ke motlhantlhaganyetsi.
Korwê o rile a sa ntse a dutse,
A sa ntse a a ja dithatha-molelô,
A tsênwa ke tlholwê mo ganong
A sa ntse a gopotsê dira di bolotsê.

Mathelesetsa yo' seakô se kima,
Yo yare a a fa sejô se bônale.
Se tšwa pedung, se tšogong ja kgosi.
Dithotodi O ka upa Selalomê
Wa upa mmaba a betsha matlhong.

Motšwa-kgomo tsamaya O humê thata,
O humê dikgomo O humê le batho,
Go tlo go fêlê fêla go sa tuwa
"Ditake o beile motlaagana kgakala."
A ba ga Pelo-tshêtlha ba re thibogêlê.

Motho o rile, "Puu!" kwa madišô,
Segwarê wa nyena a tlola mogope
A itlhoma a tabola manyêtana,
O tlhôngang ke go ôpêla diatla
Ke re O rolêlê mophatô wa gago ?

(Tikane.)

Mokgothu ke mongwê wa diganka tsa ntwâ ya Majeng.
Ênê o bakilwe ke Tikane ka a na a lekile go botsa Maina
a gagwê, a tšhoga go se na opê yo o kileng a utlwa a ba-
kilwe ke opê. Bo Kolwane le Salwe e ne e le bônê ba ba
rothothakileng diganka tšotlhe, mme ba lebala Mokgothu.
Tikane o tlogile a mo ngôbêla a mo mmaka a re :—

Kgodumô e dikônkwana,
Kgodumô yo' Ma-Mere e segola!
Lo gêlêlê metse lo e tlhatlogêlê
E ya go lala kwa Makatsatsing.

Basimane ba tlhotse ba kolopa,
Ba kolopa molomo wa tlhômôlô ;
Ba o kolopa fêla ba sa o itse,
Ba o itsile ka tshipi yoorra Mašwê.

Ngwana a kgosi yo' budulang maši,
Yo yareng a a nwa lephakêla
Go bo go sale fêla lophoko
Dikhutsana di nne ka letlhonamô.

Ke bonye motho a itumetse Tlhakwane
Ka ênê o losa a losa le ditlogolo.
Ke bonye a losa le Mmolawê—
Mmolawê wa morwa Motlhabani.

Pôsê o tsenye mo gotlong sa kgosi,
O tsenye ka gônê a tšubula nama,
Tlhôtlha tsa bojalwa re di nolê rotlhe ;
O goeletšwe ke dintša tšoo Bitsi.

Ke ntša tšoo Gafe le Nteisi,
Barwa ba gopotsê Mokgosi.
Mokgeledisa busa re êpêlê tšhusi
Re gaufi le molomo wa matini.

Ana o tlaa busa go diragetse eng,
Ka kgomo tsa matšhwaga di gapilwe!
A kgomo tse tsa ga mogale di gatswa fêla
Ênê a sa ile go tlhôla kwa thameng.

O tlaa tla a jetla-jetla kejetli!
Kwa ga rona re bidisa tšhwaana.
Aitse Ditlhônkana ke Motlhaping
Ke tlogolwana soorra Mokitime.

(Tikane.)

MOIPOLAI

Ź. M. Lekgêthô

Moipolai le ênê ke mongwê wa bagale ba ntwâ ya
Majeng yo o bakilweng ke Tikane. Bogale jwa gagwê
o sale a bo lemotsha fêla go ese go tšhwaraganwe. A
ikana go tľhabanêla kgosi ya gagwê le lefatshe ka bojotľhe ;
mme ke nnete a dira ga ba ga šwêla. Ke gônê Tikanê o
mo folakang ka Maina a matalana jwa mogwang, a re :—

Mapuruputshe oorra Moremedi!
Ntwâ e rile e sa ya go tľhabana,
E dutse fêla e sa kwala dikwalô,
Lenesa-pula ja ikana go tľhabana.
Ja ga Tlapê, ja ga morwa Moutlwatsi.

A ikana mme ga se ka ga tľhaêla.
O ile kwa Gamopedi a kolopa,
A ya kwa Gamolelô a tľhabana.
Batshabi ba lo tľhabang menogang
Ga go tľhole go le tsela e ditšhêtlhô.

Mabaakanyê o feetse tsela tšotlhe,
Buru o šule a sa tšhotsê komoki
Magorometšo a itlhomile o e abêla Batlhaping,
A sa gopole fa Motlharo ga a tšharwe
O bobabi jwa khwena le sepanisi.

Lentšwê ja ga Mothupi gatisa
O gatisê O tlosê batho boima ;
O gatisê O thusê batho-bantšho,
O ba thusê O ba tlhatlolê borale
Bana ba rona ba tla ba tshelê.

Seêma-fêla ka se ikemetse fêla—
Ngwana a ga Ma-Mosiane batho !
Le go šuta ga a ka a ba a šuta,
O tšhwana le mokala wa ga Tshakhong
Yare fa a êma a emele ruri.

Ke ntse ke botsa Thapêlô tlhòbòlò
Ke re, "Thapêlô tšwêê mpolêlêla
A rangwaanago o sa hula ka matini ?"
Aitse tlhòbòlò ya bujane selêgê
Bujane o hula jaaka go hula matini.

(Tikane.)

MABIFI

ǃ. M. Lekgêthô

Mabifi o na a bolaya tau ba le babedi fêla le Mošutli.
E ne e le mokolopi yo o mabôgô a sa tshabe go losa tau
a le esi. O na a di bololêla jalo galê. Ke malôba lefatshe
le sa šênnê leinô, le saila dibatana—tau le nkwe.

Motse o mogolo wa Gamotlhwane o no o sale mmôgô
mo Kudumane. Khwiisi le Madibeng e ne e sale meraka
fêla.

Tšhutisi o' Khibê le Mokômêlê
 Yo e rileng tau di tšoma di le pedi,—
 E le namane tse ditona tsa dikgaratlha.
 E nngwê e tšoma moraka kafa Dilepeng,
 E nngwê e tšoma moraka kafa Segôjane ;
 A di leta fêla di sena go tlhasêla ;
 Erile boo sa a kaba tlhòbòlò
 Mošutli le ênê a kaba ya gagwê.
 Ba e latêla ba e tšhwara mo Segôjane.

Ka ke ne ke se gônê ga twe
 Go ile ga tšharwa bothata!
 Ka ke ne ke se gônê ga twe
 Go ile ga rôbêga tlhòbòlò,
 Tlhako sa motho sa leka go kgaoga
 Hêmpê le ênê a ka a gagoga.
 A ipepetsha a se ka a ba 'ikoma,
 Ka e le Maila-go-kgòtlwa oorra Mokomêlê!
 A kampana le tau a ba a e diga.

Ba gakgamala bo morwa Motlhòtshane
 Ka e le lwa ntlha ba bôna tau e digwa ;
 Ba sa itse fa di ntse di digwa gale.
 Ga bua Mampe morwa Mosegedi—
 Ngwana-a-rangwane ke yo o fa yo
 A re, "Sika lwa ga Segwarê lo ntse fêla jalo,
 Ba bitsa ditau makgêrêkgêšhane.
 Ga ba bolo go di diga bo Sekhakhu,
 Bo Mmenyane ba di digile thata."

Mabaakanyê yo o tirô dintlê
 O ntshitse pôô le koloi mašori ;
 Ra ipela rotlhe babômogolo
 Ka re itse re tlaa ja diterapa.
 Ka erile metse e tlaa nna mebedi,

A mangwê a ya go nna Khwiisi magae,
A tšwêla ntlê, mosimane wa moroba,
Kolwane ja mokatapitse, ja mošokare!
A baanya ka tlhòbòlò ya kgòtlhò,

O itsa ditau go tla go fologa,
Ga di tlhole di fologa Madibeng.
O di bolaya a tlhaola madumedi,
O di bolaya a rata go di fetsa.
Ka re, Tšhutisi jaana khutlela ditokwa,
Ka re, khutlêla ditau O di feditse.
Aitse di ka fêla balala ba ka bopama
Ka yare dii ja ba tsee marapô
E lale e le jônê botshelô jwa bônê.

O letse a khidiiwa ke dipuô tsa batho,
Batho ba ba tlhòlang ba re gopotsê,
Ba ntse ba re re magatlapa.
Ana e le ruri re thibogêla Tšhutisi
Bakgothu ke nyena ba masilo
Lo ka lala ebile lo itsile sentlê.
Lo utlwile rumô ja gagwê le lela,
Gatrok a lelêla boatleng!
Mosadi wa Morwa a ba 'thôba mosêmê.

Ga ke batle podi ngwana-a-rakgadi,
Podi ga se kgomo ga e tšwe bogadi ;
Nku le yônê nka e gana ka e kunya maina,
Mmaki wa yônê o tla a phophame fêla,
A retelelwe ke go baka maina a kgosi.
Kgomo nka e gana e le tshêtlhana
Ka bosêtlhana bo sêtlhafatsa mmele ;
Nka e tsaya e le tšhòana ka tšhwana le batho,
Kgotsa e le tllhabana ka tlhòla go tllhaba.

(Tikane.)

Nnosang o baketšwe go itšhokalana le bothata jwa sekaka sa Kgalagadi moragô ga Renepese (1896). Banna ba le bantsi ba na ba bolola ba gopotsê kgomo mo Kgala-gadi, mme botlhe fêla ba boya senaga ba palêlwa ke sekaka fêla fa e se ênê. Erile a tlhaga a tla a boka fêla ka letlhare. Banna ba ba boileng senaga ba kgôbêga marapô.

Nnosang, ka ntwaga ya 1878 ya ga Galase, e rile a e utlwêla fêla e lebile Dithakong a tsêna mo tlung a tsaya phatšhwana ya matini a e sala moragô. Batho ba ile ba gana a hula ka yônê, ênê a re o gotetsa fêla :

Phenya-matlhalalê! yo e rile go tsêna
 Renepese a sena go bolaya, [lefaratthatla.
 A pêga tlhôngô a lolama naga.
 Makau a boya Kolonkwaneng,
 Ga sala go binwa mmero a seyô
 A tla a tlhaga ka namane tse dikhunou.

Erile fa di tlhagang gônê
 Re tšhoga ka mmero a šulafala,
 A tena ba ba ntseng ba mmina,
 Ba itšoketsa ka thêka tsa basadi.
 Ka bôna jaaka Segae a kôkôlôta
 A itumêla ka a tlaa ja morafolô.

Ka re, re baja-mašori re a kôkôlôta!
 A ga O bone jaaka re mo ôpêla diatla
 Re re a rolêlê mophatô wa gagwê.
 Nnosang, kgalemêla Isake le Morokê, ba êmê,
 Motho o busa ka losika lwa gagwê
 A buse ka losika lwa ga mmaagwê.

Ka re aba ntwā Phenya-matlhalalê,
O abê mephatô ya gago yotlhe.
Maganêna a lebê Bothetheletsā,
Masita-kgosi ônê a lebê Tšwaing.
Ntwā ga ea ne e pôta batho moragô
Ya bo e le gônê e emeng mašwê a magolo.

Ntwā e kile ya phomêga Sekgoeng,
Ya šokologa ya leba Dišoeng.
Yare ka mošô a e kakamêla,
Ga ya ga gana batho go tľhabana.
(Ya jafa wa ba utľwa, O se rialo
Ntwā ga e tľlokwe O tľaa tľhabana.)

O tľaa kolopa ka matini gantsi
Dikôtlôpô di be di koame,
Dikgata tsa batho le tšônê di koame.
Ga ke buisiwe ke go rapêlêla tšhōana
Lefa e le e khunwana nka e nêwa,
Kgotsa e tšhwaana ya kgomo tsa Tľhaping.
(Tikane.)

KEBIDITSWE

J. M. Lekgêthô

Kebiditšwe e ne e le kgôšana ya motsana wa Gatľhose.
O kile a tšogêľwa ke dikgang batho ba mo rekisa ka go
mo rabêlêla mo go mokgethisi ba rata a ka kgaolwa
ditalama.

Monoketsi o kile a baka Kebiditšwe, a tšhoga Kebidi-
tšwe a mo tľhokomologa fêla, ka legalê e ne e le motho
wa sedidimadi. Ke gônê o tlogang a laletsā Ditľhonkê
gore a mo thusê. Ditľhonkê a dumêla mme a bololêla
Kebiditšwe, a ntsha ka ganong a re :—

Phika-kgolo ya ntšwê ja Lofarwane,
Ya ntšwê ja Kwaeng le Dimoteng,
Phika-kgolo dumêla ke gorogile!
Ga kea tla, ke italetsa fêla,
Ke laleditšwe ke Monoketsi
A re ke mo thusê o losa tlou.

Nkhabe le ênê a mo dumêlêla
A re, tlou e losiwa ka marumô a le têngê
Mme ke lerile rumô ja me go kolopa.
Ke losa tlou ya Makolonkwane,
Yoo Molete e tlhôla marumô,
E bolaetse ditsêbê maruding.

Barwa ba kile ba e tšhwarâ selêgê,
E kile ya kolotšwa ke lkaêgê
A itlhoma a tlhabanêla sehuti.
A o gopola fa e ka ntsha sefatlhôgô,
Fa O ka nwa metse wa lala O tshêga,
O tshêga O itumêlêla Kgarebê ?

Ra-Lekhobo o ntse a mmolêla
A re, Batšweng fa lo kukunêla Kebiditšwe,
Lo tlaa tšwa mo go ênê lo kukuna.
Gaolebogwe le ênê ebile oa šupa,
A re ba utlwile Kgwathang a 'molêla
A ntse le Mokgweedi ba mo kakanya.

Ke sekwêrê wa kôkô ja ga Nakedi,
Wa kôkô ja ga Pita le Rapêlang.
Lwa bo lo re gakaletsa Kwatailê
Lo mo tšosa, Bodile o' Hôlêlê!
Bogosi ga bo mo rone bo m'tšhwanetse
Ga bo mo rone bo mo ja ditshenkô.

Bogosi jwa rona bo itekanetse,
Nna ke lemogile kwa Kudumane,
Ka dipô di tlhabanêla motlhaka,
Ka madi a seyô go tllaêla têngê,
Ka mmôna sentlê a fenyâ Perekisi,
A ba a sitwa ke go bua Seburu.

Ka re Phika-kgolo a ko O kgalemê
O kgalemêlê bo monnao fêla botlhe ;
O kgalemêlê ba Takwi le Sewetse
O ômanyê Gaofose le Makapê.
Motho o busa ka sika lwa gagwê,
A buse ka sika lwa ga mmaagwê.

Phika-kgolo phutha lekôkô ja gago,
O bitsê bo morwa Semaushu
Ga ba bolo go nna ba kakologa.
Kgosieng ênê a thibê mogoloê
Diatla tsa me di lapile go tshwara
Ga ke bolo go nna ke mo feleka.

Pôô e mo sakeng joorra Hôlêlê
Ga e na dinaka, e tshajwa serota,
Semamau ebile o e thobile bosigo
A latlhêgêlwa ke tlhorô le selêpê.
Phefô e tšwa Kapa ea tlhaba
E tsenye Semamau mo marapong.

Nare yo' Mastok yo' Kenki,
Nare yo' Mosesane yo' Gaekete!
E tloga e lo kgobotlêla setlou,
E lo tlhakanya le mbu le lorole.
E gabile matlhô go le botlhoko
E utlwa lo e umaketsa Perekisi.

Nkô tlotla ngwana a mogoloô,
Le Koogane le ênê a mo tlotlê.
Motho o tlotlwa ke borangwanaagwê,
Lo bone go tšhwanêla gosi jwa gagwê ;
Lo bone kgotla e nna modumô,
Motse le ônê o nna modumô.

Ana O ka rialo go ka siama,
Ka merafe e ka re bitsa re segô ;
E bôna re le lekôkô re mmopetse,
E bôna re le lekôkô re le kgolokgotha,
Dikala tšotlhe re mo setse morago ;
Ba Borotsi bo' ba mo kabêla tlhôbôlô.

Bagaeno ba ka bo ba go dumêla,
Ba kabo ba rata gosi jwa gago,
Nkabo ke kwalêla kwa Maamusê
Ke re ba ga Sei ba itlhaganêlê ;
Ke re ba Matlhôtshane ba akotshê,
Ba Matshapa ba tlhatlogê kwa Nokeng.

E tlê e le kôkô ja ga Kôtôkwê,
(Go salê fêla ja ga Maphagê)
Ba tlê go bôna ke kwala Mogokare,
Ke ntse ke kwalapetsa Mokaloba.
Ke go baya rwalô sa motse weno,
Ke go rwesa gouta mo letšogong.

Ntsha kgomo O e kaê ka mmala,
(Nka le gônê ke bolêla fêla)
Lorêkang o e kaile mmala maabane
A re, etšho nkgwê phifadu moroba.
A re e namagadi le yônê mogatêlô
Dipôô di tlaa dika di e palame.

O se nyatse namane Ra-Obusitse,
 Lefa e le namane e ntshê fêla.
 Ke utlwa fela sa yônê se siame,
 Babogologolo ba e ntshitse mmuô
 Ka ba rile, "Kgomo ga e hulêlwe"
 Ba bolêlêla ruri ga e ke e hulêlwa.

(Mmereki Ditlhonkê.)

NTWAENG

J. M. Lekgêthô

Ntwaeng ke ênê o na a agile fêla mo dikgannyeng kwa
 Gatlhose ka lobaka lwa go busa Kebiditšwe. Ba na ba
 agile fêla ba isanya kwa makgoeng le kgosi.

Mmereki o umaka Kgosi Mmusi yo o kileng a busa
 Boomotlhwane kwa Kudumane, a re Ntwaeng o na a
 tllhabantsha mokgwa oo, a batla Mmusi a nyaolwa ka e
 ne e se Motlhwane e le Morolong. A re motse fa o busi-
 wa ke babereki bomorafe bo a bo bo nyêlêla. O na a
 nyatsa banna ba kgotla ja Kudumane thata.

Monatlanatlê oorra Mokômêlê,
 Tsetsepa e e tsetšweng ke Mautšwê!
 O senatla O ntshetsa mašori,
 Yo yare ke tlaa gora thata
 A bo a kile a ntsha mašori.

O ntshitse podi ngôgôla ka bela,
 Ka bela fêla le ênê Gaofane,
 Ka a itse fa tlaa ja a tenatenagêla ;
 A time ba ba ntseng ba mo tima—
 A time bo Ragale le bo Ma-Segopišô.

Tsamaya lo utlwisê Mokgautsi mafoko,
Lo utlwisê Tuêlô, Seimêlô le ênê a utlwê ;
Ere kwa Kagung le gônê lo šupê.
Nthotsêlê le ênê a utlwê le monnawê,
Lo tsênê ka Kono lo mo kakanyetsê.

Legodimo le ka bo le na le tsela,
Kgotsa le pôsê e fitlha go jônê,
Nka bo ke le ntêêla mogala
Ke re Mateisi a lekê a akotshê,
Dikgang di tšogile mono Gatlhose.

O bitsa Makati a tla go itôka.
Tsetsepa o itôka mo Makgoeng!
A re Kapa a utlwê le Ennyelane,
Kong Kong a utlwê le Niberôsê
Fa Ra-Nkhabe a mo tihakotsê haisi.

Ke utlwile a nyatsa Lekgêthô,
A nyatsa Pemê le monnawê.
A re lo neile Mmusi o a lo busa,
Aitse fa motse o busiwa ke babereki
Bomorafe jwa bo bo nyêlêla.

Ga a bolo go laletsa Malesiwê
A re go nyaolwê Mmusi mo gae,
Motse o nêêlwê bana ba dikgosi,
O nêêlwê Toto morwa Makgolokwê,
Go tlo go no go utlwiwa mafoko sentlê.

Mašolofetsa oorra Mokomêlê!
O ntse a šolofetsa babôtlana
Go re kgomo etšho e tlaa bônala.
Aitse Ntwaeng O fa gare ga dikgang,
Bagaeno ba go kaya O sêkêlêlê.

Ke utlwile a go kaya Senyatšwê,
Gaseidiwe o feta a ipaya phetisi ;
O go bolêla a ba a go foêga fêla
Mme ruri nna ke kgobegile marapô,
Ga ke tlhole ke le mokô o thata ke baka.

Kgopolô tsa me di mafôlalele.
Ntsha botlhano O nkalafê kgopolô,
Le fa e le bonê O bo n'nê fêla,
Ke tle ke rêkê ka jônê ke godumê,
Ke itse fa ke bakêla go bapala.

Ana O ka rialo go ka siama!
O ka utlwa ke go biletsa khumô,
Ke re tseno di tsale di be di atê,
O gaisê Matsutšôrô le Maburu,
O gaisê le bônê tôta bo Mmêkê.

Nka rêka koloï ka kwaya dilô,
Ka rêka le pitse ka bitsa khumô.
Monatlanatlê wa lefatshe le dirwa!
O epile petshe re e nwa rotlhe,
Le ka šomô joorra Mafêlêlêlwa.

(Mmereki Ditlhônkê.)

SIANG MORE *ŷ. M. Lekêthô*

Erile Mmereki a baka Siang mogopolô wa gagwê
wa bo o gopotsê fêla ditiragalô tsa ntwâ ya Majeng.
Se se gakgamatsang mo Maineng a ke temana ya bonê
e tšhwana le ya boraro ya Maina a ga Moipolai mme
etšwa a sa bakwa ke motho a le mongwê fêla ao mabebi.

Ntšwê le borethe!
Ntšwê joorra Mere le borethe.
Barwa baa tšhaba, baa boifa,
Botšwidi ba ba gônê ga ba kgotlwe.

Makgoa le ôñê aa le tšhaba,
Ke bonye ba le sisimoga malôba
Mogang ba latêla Batlhaping
Ka Galešewe a sena go ba hula.

Ba tlogile ba boêla Kudumane
Ba re Nare e gônê e a tšhabaka—
Tšatšabidi ya ga Ngoisana,
Ntšwê ja ga Tšhabo le monnawê!

Ntšwê ja ga Masinyi O gatisê thata,
O gatisê O tlosê batho boima ;
O gatisê O thusê Baamotlhwane,
O ba thusê O ba tšhatlolê borale.

Ntwa e letse e abilwe bosigo,
Morwaotsile a se ka a e bôna.
Kgalemêla mophatô wa gago,
Mafenyakgosi a itlhaganêlê,

Morwa Gabotloge a tabogê thata,
Majatšhupa a lo salê moragô.
Molobane a se ka a kukutha,
Wa ga Seme o letse a tsamaile.

Rôbanyane a salê a le tšhimêga
A tla a salê a simêga Makgoa,
Le gônê a a simêgê a a bôna
A fetêla ntlheng ya Mošaweng.

Rôbanyane, rôba Lekgoa lengôlê,
O mo kgothulê fa malokololong
A tla a sitwê ke go palama pêrê ;
Aitse ke borumolang jwa bônê.

Ntwa erile e bolola kwa Kapa
Ya nna pele ga ikanisiwa mašôlê.
Mapolisi yare a ikana fa go Setori
Maburu a ikana fa go Paulo.

Ga twe erile fa makgatlha-thapong,
Fa dipôô di kgatlanêla tľhabanô,
Fa gare ga Gamogara le Sešweung
Maburu otlhe a latlha maikanô.

Ba tlogile ba boêla kwa go Paulo
Ba tšhotsê mala a ntša mabogong.
Ba bolêla mafoko ba a gêla le morô,
Ba re Toto ga se Morwa ga 'kukunelwe.

Ke letse ke khidiêga go rôbala,
Ka se ka ka ba ka selapa sentlê.
Ke letse ke bonye borifi bosigo,
E le sekerebe Goromênê a se dirile.

A re Makhelebetla o m'jetse turupa,
O mo jetse bana le ka ditlogolo.
Go bonywe go digêlwa sedumedi
Sa ga Toto morwa Makgolokwe.

Ya jafa ba jewa, silo jwa bônê!
Goromênê o nyaditse batho bobe,
O nyaditse Maburu le ka Batšwana ;
Rona Maburu a re bitsa Makula.

Jêmê o jewa fêla a sa rekisiwe,
Go le goê o tshêlêlwa Batlhaping ;
O nowa ke Sampi le Gaoorwe,
Ke bonye ba hupalana diphafana.

Phiri o ja motho sekôm pa fêla
E re a fêla a goge yo mongwê.
Phokojê oa tshaba oa boifa,
Ka a bôna moriri-mošweu setlharing.

Lentšwê joorra More le borethe !
Ka O le selêpê sa matlhaku,
Re rêma ka wêna matlhaku
A a bayang kgotla yoorra Khidi.
(Mmerekî Ditlhônkê.)

LEKGETHO

Ĵ. M. Lekgêthô

Erile Lekgêthô a ruta kwa Gatlhose a tšogelwa ke dikgang. Go no go tlhôlewa go ntšwe dikhudu-thamaga a laolwa. A bile diwe pitšong mme batho ba gagwê ba tlhole ba itšhôtlhaka dite me fêla. Tsatsi je lengwê a bidiwe a ngokologe. Kwa moragô ba ja kgakge fêla a sala a lebetšwe šônê fêla. O na a kile a ruta kwa Madibogo le kwa Gamopedi. O biditšwe "Phetudi" ka a na a ruta tšhomi. Mmerekî erile a lemoga fa jaanong dikgang di kokobetse ka Phetudi a retetse a mo tšhwara a mo rothotha jaana :—

Phetodi a ditšhaba !
Ke go reetseng ka re Phetodi ?
Ke raya ka O ba fetotsê dite me,

O fetotsê Madibogô le Gamopedi malôba,
Ga Gatlhose O ba fetotsê mmere ;
Ditagafara di balwa le ke banyana.

Tsamaya lo bolêlêlê Mosakô mafoko,
Bo Setshirô ba utlwê le monnawê ;
Fa ga ke a tla Kudumane go mo êlêla.
Phetudi ga a bolo go nna a nkwalêla,
Ke a bo ke bilelwa go alafa
Ka ke le ngaka ya sedupe ke dupa batho.

Tsamaya lo utlwisê batho mafoko,
Lo utlwisê Tšhakê lo mo toutêlê,
Lo utlwisê Ra-Tshabonyane sentlê.
Lo re ga ke tlhole ke alafa ke loilwe.
Ka Ntwaeng o ntoile loleme,
Ra-Athibeng o nnatlotsê madulô.

Batho ba kabo ba nkutlwa go bua
Nkabo ke rile ba ke ba ntirololê
Ka kgomo e tšhwaana le e khunwana.
E nngwê ke e tlhabêlê go alafa,
Ke raya kwa sakeng le mo lwapeng,
Ke kgatshê mabêlê a lalê a tsetse.

Mme ke utlwile Thelešo a lo bolêla
A re lo duêla lo feta lo tlhaola ;
Lo ntshe lorêtsane lo bôna
A tlhabilwe ke phefô ya naledi ;
O utlwile go kakanya Mogolane.
Mme ntsha kgomo kgetsing O e nnê.

Ga ke batle sepê ke batla pelesa,
Ke batla e e mogala Motšhwening ;
Dikgomo tsa kgetse ga di tlhakanelwe.

Ere ke êta ke be ke e belesitse,
Ke ntse ke rata go ya Kgalagadi,
Ke leba bo Tsabong le Maubêlô.

Phetudi, ka a le nala di thata—
Wa maoto a kgomo di bapalwa!
O thoilwe mono Gatlhose.
Phuthêgô tšotlhe di ile ntlhanngwê.
Ba lekgotla ba ikisitse mmôgô,
Badumedi ba bua le Jennings.

Ba lekgotla ba bua le mokgethisi,
Ba re ntsha Nare gae ea re tlhaba ;
Monongwaga o tlaa balêlwa motho.
Phetudi o tlaa re nyatsisa Matebele,
Ere etšwa e le ngwana wa lekgotla
Re mmiditse a se ka a ba a araba.

Go kwaletšwe Ennyelane malôba
Go twe Kgosi Jôtšhê a utlwê,
Go twe kôbaagwe le ênê a utlwe ;
Mme Phetudi ga a bonakô go tšhoga,
O iketlile fêla ga a re sepê Phetudi.
Letšhootšhoo ja rona Bahurutshe!

Ga O itse go rwalêla jang Kgosieng ?
Ka erile O rwalêla wa sêla-sêla.
O tseile Swai wa tsaya le Lešôbô,
Wa tsaya basadi ba Sebatleng,
Wa ba wa tsaya le morwa Johnson,
Wa tsaya fatsa lwa tladi wa lo ôra!

E ubêlê e butšwê Ra-Molete!
E tšoga matlhaga, tshipi ya Batlharo.
Tshipi ya ga Ma-Moruki borale!

Tshipi yo' Sethibang, yo' Keraetšwe.
Tshipi ya ga Ma-Lekgêthô batho!
E marapô a mitlwa boorra Tšotlhe.

Ngwanyana a e tlahpêlêlê a sa itse,
A e isetse letšôgônyana ka makgakga,
E mo tšhwarê e mo šwatolê leganô
A tšwê tata e se ngwana wa letsêlê.
Aitse tshipi eo e paletse Bareki,
E paletse Toto morwa Makgolokwe.

Ntsha kgomo O nkalafê ganong
Leme lwa me lo ngaparêla magalapa ;
Ke tlê ke ganetsê bakgadi ba gago.
Ba re O bakwa fêla O sa bolaya sepê,
Le morôrô ke go bakêla ditšhaba
Ke re O tumê kwa kgakala-kgakala.

Ka re Phetudi tuma le lefatshe jotlhe,
Tuma kwa Merika O tumê kwa Kapa.
Tuma le kwa goorra Lewanika,
O tumê le kwa goorra Letšholathêbê
O humê dikgomo O humê le batho,
Motse weno O tlalê modumô.

(Mmerekî Ditlhônkê.)

SEIPOTLANE

Ź. M. Lekgêthô

Seipôtlane o na a sa bolo go nwa tlhôbôlô ka bonyana
jwa gagwê, ebile e le mopalami. Ekile yare go ilwe le-
tšholô ja ditau ka baka longwê, Seipotlane a dira diaba.
Ga tšoga tau di le pedi ka lobaka lo le longwê fêla.
Banna ba gana go bôna ba tlhanola dirêthê, ênê a sala

a itsetsepetse. Erile a kgobola a di thauthaganya ka matini. Ke gônê fa o bonyeng Maina a manaana a gônê.

Erile ka lobaka lo ba Maubêlô ba bo ba sa je diwêlang mo ditaung; ke gônê jaana Gomotsêgang a re re yê go ba tšhologa mokgosi.

Perepetsha wa ga Ma-Mosegomi!
O tabogê thata O thusê ba Maubêlô.
O sale O tsalwa O le Tšhukudu—
O le Nare ya sethusa-banna,
Ka erile O gola wa kaba tlhòbòlô.

O lo wa rêka pitse wa palama;
Ga O ko' tlhòkwa mo motlhwatlhweng opê.
O nts'o bônala fa O tla ntsha mašori,
Fa O tlaa digêla benomogolo sešolo;
Baa ja thamô tsa bomolekanêlê.

Ka O sale O tsenya manong leketse,
O a naya mipi lwa kgolomarêthê.
Ngwana wa ga Ma-Sebolêlô Nkwane!
Nkwê yo' pelo-e-thata oorra Seametso,
Tsabo e e marapô a mitlwa, Tšhukudu!

Perepetsha ga a ka a êfêla dibetšô,
Le tau e busa ga a ka a êfa;
Le a kgalema ga a re, "Tshabang!"
O bitsa fêla babua-tokwa a re,
"Kgaratlha e šule, tlang lo e buê."

Kwena yo' Gabanangata le Seametšo!
Perepetsha o tlhagola maubêlô.
Balala ba tšoma fêla ba iketlile,
Dikgokong di rôbala di tšoga dikating;
Ga go tlhole go bolawa sepê se bitšwa.

Phôlôgôlô ya ntšwê ja Maubêlô,
Phôlôgôlô yo' Pemê le Serêtsê!
E sale e tšoga e galafetse
E ntse e komolaka ditlharapa,
E rôbaka mafatlha le maologa.

Ngwana a ga Ma-Sebolêlô, Nkwê!
Ditau tsa gagwê o di kgweetsa fêla,
O di kgweetsa sebedi tapologong.
O di kgweetsa fêla ga di mo lome
O di kgweetsa fêla a re, "Tlee!"
(Gomotsêgang Pemê.)

MOKOMELE *J. M. Lekgêthô*

Motšumi yo mongwê, yo o la a sa tshabe go tšwa a
le esi ke yo. Le ênê tau le nkwê o la a di tlasêla fêla
a sa re ka mošô, go bonwe fêla a tsêna ka yônê gae.

Molobi a dibata!
O lobile tau bosigo
A lôba tau a e bolaya esi.

Kwa ga rona tau ga e ke e tla go bolwa,
Re tle re bone fêla e tla e belesitšwe ;
Go bolêlêlwa Ditshetelo le Ra-Sedikanô tokwa.

Tau tsa Mmuophêphê lo tshabê thata,
Lo tshabê thata lo lebê Digawaneng ;
Lo yê go êma mo thoteng ya Sesigo.

Aitse Mokômêlê ke yo o gaketse,
Lo a bôna o lo gakaletse, Makgalê,
Tšhukudu e e makgonya e gaketse.

(Phorê.)

BAREKI

J. M. Lekgêthô

Maina a ke a bobedi a ga Bareki. Mmolotsi o na kgaatlhwa ke Bareki a palame pitse a e rekile mo go Monare Moffat. A eletsa a ka mmôna a tšhwere tlhòbòlò. Ka lobaka loo ditlhòbòlò di ne di betlwa ke Rammedi (mogwê wa ga Moffat).

Bareki boya fa gaufi O khutlê,
Kgosi e etsa leoto ja koloi.
Kgosi ga e namelwe jaaka Maamogwê,
Ga ya ne e faralêgêlwa lonao.

Bôna ngwanaago bo ke le Lekgoa,
Ka tšwa Rammedi ka mmêtlêlêla ;
Ya bo e ne ne ke mmêtlêla tlhòbòlò,
Ka e lebanya le leina ja gagwê.

Tsetsepa ya ga nnakê wa mosadi!
Ke re a tla 'bolaê diphòlògòlò,
Le nna ke tle ke betle jaaka go betlwa,
Ga ke bolo go eletsa mašetla.

Bareki o palama sekelekuma
Soo Mošwetê wa Lekgoa.
O sale a tsalwa ke Mantrêkê
Kgomo di utlwa go hula bojang.

Go kile ga nna thata bogologolo
Ka kgomo di ne di sa utlwe bojang.
O sale a tsalwa, ngwana a nnakê
Bokaloba jwa Bakgothu bo kae!

(Mmolotsi.)

RAKGOBE

ŷ. M. Lekgêthô

Taukometsa oorra Mmenyane!
Se reng Taukometsa loa mo gakatsa,
Ka fa o fetang gônê goa tshabêga.

Felô fa go êmang tau ga go gake,
Go itsiwe ka diputlêla tsa marumô,
Go itsiwe ka dikôbê le ka dikgôtšhane.

Nna ke mmonye a kôkôbêla sebaka
Ka a gopotsê dikgomo a ya go di thiba,
Di gapilwe ke banna ba bahubidu.

(Tshaa.)

KAROLO YA BOBEDI

PHEFO

M. S. Kitchin

Lobopô lotlhe loa gakgamatsa. Sengwê le sengwê se na le botšwerere jwa šônê. Phefô e re etleeletsa pula, e tthatlosa maru mo lewatleng, e tima mogote mo tsatsing je le lelang, e hudua ditlhogoripa (windmills) go re tthatlosetsa metse mo mpeng ya lefatshe.

Mo go gompinyeno mafoko a leriwa kgakala-kgakala ke phefô.

Phefô e nonofile thata, e ka diga ditlhare ya siisa mawatlê jaaka re tla lemoga. A re eng :

Nna O fokêlê pele fêla Tšubutli a borwa,
Ka O le thôbaka-ditlhare le thutla-mafika!
Lefa tshiamô le tshisimogô O di latolwa,
O tshengwa Segatlamêla-masisi le seganka ;
Go twe O Ledimo mawatleng, dipoeng O khwata,
Ba raya ka O sita thaka e nngwê ka bonatla.

Yare O leyô lewatlê le be le sa iketla,
O gantsha makala go itsetsepêla, Thubaki!
O agolola mafika a dithaba, Pheritlhi.
Melelwanyane ya merapalala-tseleng dinyana,
Ga O ko O êtwa pele motsing o O gaketse.
Bathati le dirôjana ga O farologanye.

O tlhotsê O lotlhantsê ba tumêlô le poifô,
Wa ba tlatatlatsa ka O ba tlhokisa boêmô.
Ba rile ba bôna O tshamekisa dintêlô
Ba itšholofêla go tšoga tlhatshe ga bobipô ;
Ba tlogile ba tlhagêla Mogolo le borôkô
A na a sa phomotsê tennyanateng ga mokôrô.

Ka O le tsêbê-ntlha-go-utlwa, Morongwa-a-fitlha!
Wa îla go utlwa ntšwe ja gagwê a kgalema;
Wa di inêla tsa kôlôba, ga ba ga nyamalala.
Ba salêla go sala ba go sêba,—magatlapa!
Wêna O setse O pholaganya felô go se fa.
Poifô a nyêlêla, tumêlô a ritibala!

Ga go malêbê o sa tlhôngang a tlhoka mafoko,
O gônê Tšubutli, o a phutha ka bofefo.
O natlotsê bo Mogala le bo Pampiri mannô,
Batsaapôsê gongwê ba tloga ba tlhoka tirô.
O garatlhantsê gotlhe oorra Maotoabonakô!
Ka o nala di thata, Morongwa-a-fitlha a difefô.

MAHUMA-PELO A GA PHOKOJE

M. S. Kitchin

Diphôlôgôlô di kabo di na le thata ya go bua, phokojê
o kabo a ngôngôrêga go gaisa tse dingwê tšotlhe, dibatana.
Lefa e le sesinyi ga a ipone o lebile fêla jaaka a dirwa.
Phokojê o bolawa ke mmala wa gagwê o monkgwê.
Ênê le diphôlôgôlô di tšwalêlwa go bolawa, lwa gagwê
lošo lo buletšwe. Ditlhamane go monate fêla tse di
bolêlwang kaga gagwê. Ga a itumele, ke yo o ntsha
ka kôpa-a-molomo :—

Ruri legodimo le kabo le na le mogala
Nkabo ke lôtlêgêla Mmopi, ke re a utlwê,
A thusê, a kgalemêlê motho rea nyêlêla,
Re nyelediwa ke motho le ntša ya gagwê.

Ga ke bewe sebetê, Monkgwê wa diphôlôgôlô!
Lefa go dutšweng gônê go dutšwe fêla ka nna—
Monkgwê wa dibatana! Ke ntshitšwe lušô-logolo
Ga twe le ke le bathung mokgwa ke gana ka ônê.

Jalo bana ba batho ba mekgwa mme e ngokologilwe,
Wa me ôné fa o gopotšwê ke tlhôla-e-eme ;
Ga e ke e re go umakwa o didimalelwe,
Ba re sa me ga se bolôtsana ke ntlo-lo-bônê.

Ga nke ke tšwa ke sêla-sêla tsatsi le tlihabile,
Ke itala go lala ke kaila go sa robetšwe,
Ke apere lefifi maeba a sa sedile,
Ke sikologa badipa—motho le ntša ya gagwê.

Jalo tlhê! motho ga ke mo je, ga ke mo re sepê,
O ilwa phifadu fêla ke bo 'Tau, digagodi!
Ke bônê fêla le êné ba sa isanyeng gopê,
Ka e le ditšhwantšhwang bolalomeng bo'babedi.

Yo ke sa itseng gore êné a ša a ogolang
Ke Ntša ya gae ; fa a tloga a nkêla motlhaje
Le losika lwa setho, sika tôta lo lo nkilang,
Etšwa sika loorra Ntšê e ntse ke loorra Phokojê.

Nkabo ke na le gônê ka ipuêlêla bathung
Ka re, "A e ke e nê modiga bana ba batho ;
A Phokojê le êné a letlwê a jê ditšwa-mbung
A nônê, a ba a atê a etsê sika lwa setho."

TAU-TSHIKELELA YA DIKGWA

M.S. Kitchin

Mokgwa wa tau o itsege sentlê. Batho ba le bantsi
ba ba sa itseng tau, ba e utlwalêla fêla, mogang o ba e
bônang ga ba kitla ba akabala. Ga go na opê yo o tlaa e
ba bolêlêlang ba tlaa e itse ka bonakô. Mme bosigo joo
jwa ntlha bo tlaa nna kana ka masigo a le šomê a tšhwa-
raganye. Go tšhwana le ba sa e bôna ka matlhô, ba e
utlwa masa a sa tla a rwele -"tokwa".

Tau, mogaka phôlôgôlô ya makgaola-kgang!
Ga se diangwa, e bololwa go builwe pele
Ga rerisanngwa. Ga ithaotšwa ke bomangmang,
Ke diganka tse di ituleng pedung gotlhelele.

Magatlapa ere go utlwa fêla e gopotšwê,
A leke go ngwêga, a ngosele ka monokêla ;
A tsenwe ke serame tsatsi le ntse le gotetse,
Ba itoke botlhoko, bo ba tsenye ka mmetêla.

Selalomê! ga e umakwe go dutšwe mo išô,
E ka nna ya umakwa ke ba' sa e itseng mokgwa
Ba-e-itse ba tsênwa ke botlhoko ka tšhoganetšo
Motsing o e ya go losiwa, Tshikêlêla ya dikgwa!

Go tšhwana le a lebetšwe a gaola, Modipa!
Mamunô le dimpu go lalwe go sa êtêlwa.
Bontsi bo we, bo digwa ke setšhane le lephula.
Mamunô a sikologwe a tshajwe go akêlwa.

Mme gônê fa a ka thobetsa kodu, Modipa!
Ba masima bo ba sa batle le go ipepetsha ;
Ba utlwa jaaka a reketlisa lefatshe, Moeka,
Ere a le tengteng ba mme' mo kgorong tsa matsatsa.

Tlhôka-dipotšô wa dibatana le wa bagale!
A fitlhêlê letlhape ja phôlôgôlô le iname
Go lela leinô, kobô e thantshitšwe segôlê,
Mala a nku a ba 'ile ka bogamô, go siame.

Fa gônê a ka phunya dikgwa le metlhaba, Tokwa!
Melatšwana le dimpu a ralalêla lefêla,
A pôta naga kafa le kafa mme ga tlhonama,
Le legae ga a tshabe go ka le êtêla.

Mo baruting ba bašweu ba ntlha ba ba tsileng mo lefatshing jeno Ngakê (Livingstone) ekete o fa godimo ga bônê botlhe mo megopolong ya rona. Erile a re oa re intshetsa ruri a se ka a ba a feta a salêla. Re ntse naê ka malatsi otlhe, re sepetsê naê, ra tlhakanêla naê. Fa ênê a na a re o itse motho yo montšho e le ruri ênê o na a mo itse.

Bokgôba jo bo no bo le gônê a bo tllhabantsha ka nonofô yotlhe. O na a lekanywe ke Maina a a gaisang a. Mme go ka tweng! "Phuduhudu e anyisa ka jônê le ntse le le lennye!"

Ka e le Phara-metlhaba le dikgwa wa boreaitse!
Erile a bôna banna ba ntse ba ikgogona,
Ka botumutumu jwa fatshe jeno bo faraletse ;
Lefifi ja gônê le jônê le sa tsene monwana
A gana go utlwa, Maila-lo-thanya, a lala' bolotsê.

A ya a tsêna Kudumane ba mo nna tsebeng,
Ba feta ba mo toutêla thata ; a utlwalêla
Fa motho a boga dibotlhoko kwa tennyanteng ;
Ka a fetotšwê pelesa ya nkô le ya mogala,
Lefa e le go garama a ba a wêla tseleng.

A phunyaka dikgwa le tsa badimo-baja-batho,
A ya a ungwa go' Moselekatse a Matšhôbana ;
Tebele a rêpa a ba' lešolola dibolaô,
Go tsenye Makgwiwa-a-meditšwe a dibatana,
Ngwana a khiba ya Maja-tlhapi le maiô!

A phunyaka mafatshe ka lonao, Tšhukudu!
Ere go nyêlêla Kolobeng le Madikwe
A utlwelwe a lebanye le lephôthôphôthô
Ja Musi-wa-thunya. Fêlo ga marata a lejwa,
Fêlô ga bontlê jwa makgatlha-badimo le motho!

Makgwiwa-a-meditšwe a diphôlôgôlô !
Tsa gagautla tsa digagodi tsa itl.ôbôga.
A iketla a upa ka mosidi le tlhôbôlô,
Morwa a ya le lotlhôkwa a ba' papathêga,
Dilalomê tsa tlhala go fologa mamunô.

O na a sa re a ikaeletse a fetoge,
O tlhotsê ba ga gabô a tlhola le Mamerika.
Ba rile ba leka go mo kgôna go menoga
A lala a padile go kgomorololwa Afrika,
A palêla ruri ruri bo ba tla ba tlhôbôga.

Lala fêla O robalê golô O gônê Ngaka,
Mošwêla-ga-gabô o tšhwana le mošwêla-nageng ;
Le morobela ga go thubege wa lentšwê fêla.
K'wêna Maila-lo-thanya a bo Fika-je-le-tshelang!
Nkwê-thôbêla a Majathlapi otlhe a moseja.

GO NWELA GA MENDI

M. S. Kitchin

Erile mo gare ga ntwaga ya Jeremane, ka kgwedi ya
Tlhakole e tlhola malatsi a le mašome mabedi le motšô,
ka ngwaga wa 1917, ga wêla sekêpê gatwe Mendi. Se
ne se kgabaganya se tšwa Ennyelane se gopotse Fora.
Se laetse mašolê a mantšho a gopotsê Fora, go ya go
thusa gônê. Mme mo bosigong joo, mo lefifing sa thulana
le se sengwê se se golwane, sa thubêga. Banna ba ba ne
ba le mo teng ba jewa fêla ke ditlhapi ka bontsi. Ba inêla
lošo ba sa rokgonyege.

Re ba gopola ka ngwaga le ngwaga ka kgwedi yônê e.

A ga yare mokgosi o dule moseja ole,
Go le thata, tau tse ditona di lotlhaganye ;
Go le thata ya lentšwê, ka banna ba sa rôbale,

Go bifle, ka ditlhaka di tshelepaganye,
Ga bolola mophatô wa Mautlwakgosi mono.

Koloi ya metse, Mendi, e sale e hulara
E paoganya ka bônê mawatlê a magolo ;
E phepile malatsi, ba gopotsê ntlheng ya Fora
(Le ênê Fora o buiwang ga ba mmôna ka matlhô)
Golô ba go ileng go itse tlhapi tsa madiba.

He bagaetšho! lalang ka nthô madi a tšhologa,
Le pelo di gamuketse botlhoko di tlaa fêla.
Ba ile barwa-rra-rona, ga ba na go menoga,
Ba jelwê ke tau e sa sisimogeng motho mmala,
Ba meditšwe ke metse a se nang pelotlhomogi.

Go no go sa bolola legatlapa lepê nabô,
Go no go ile bomorwa-lošo-lo-dirwang fêla—
Banna ba tšwang mogang thamô ya phala e hubitsê,
Banna ba tšhwantshitseng bolalomê le dibatana,
Thaka tse dikgolo tse di pelo di ritibetseng.

Fa mongwê a na a ba tlhasêlêla lonyatšong
A re ke bodišašê ba ka mo tšhoga seêmo,
O na a tlaa thanya fêla lomapô lo le tsebeng.
Mme fa le ênê gongwê e le mosimane wa pholo,
Bogolo go no go ka ša logong ga sala môlela.

Mephatô e boile, bônê ba sa tlhokafala,
Re saletse go oketsa diphatla ka diatla fêla.
Bana ba Mautlwakgosi ba setse masiêla,
Le magae a bônê a fetogile matlôtla,
Masalêla a bônê a tlaa tšwa mpeng tsa ditlhapi.

Go no go sa bolola opê yo boboi le bônê,
Go no go ile banna ba ba sa tshabeng lošo :
Banna ba ba tšwang mogang go le thata,
Banna ba ba na ba tšhwana le dibatana ka bogale,
Thaka tse di ne di sa tlalelwa-tlalelwe fêla.

Ntwa e kgolo e simologile ka 1939 ya fêla ka 1945.
 Erile e simologa Jeremane a tlhosea magae a le mantshi
 molelô. A dira tshenyô e kgolo thata le ka go thuba matlo.
 Fa e tla go fêla banna ba mo gopodisa kwa moragô
 ya ne eketse ga se ênê. Ba ya go e feletshe kwa e duleng
 gônê kwa motsing wa Bereline. Ga sala Japane kwa
 Botlhabatsatsi, le ênê a sala ka lobakanyana. Legale
 le ênê o na a tla a tšhosiwa gangwê fêla. A re utlwê jaaka
 go simologile re be re utlwê le mafetšo a 1945 :

Le epile ja ba ja tlhakana moseja ole
 Ga twe go thata, kgomo e tsentsê tlhako kgamelong
 Thamô ya phala khibidu ; ga twe go dubegile,
 Goa faratthatlanngwa, ga go jewe di wêlang.

Bomma-bana ba lela mo go botlhokotlhoko,
 Ba gadima tlhatshe bo ba gadima godimo.
 Ga twe goa boitshêga ga go itsiwe borôkô,
 Go lala go khidiya sefakô sa marumô.

Bontsintsi ga bo na kwa bo latsang tlhôngô gône,
 Ba fetogile bakgarakgatshegi ba bofêlô.
 Go itatšwa kgabo ya molelô mo magabônê,
 E ja e be e metsa motshegare le bosigo.

Thaka ya makau e tlogetse magae le metse,
 E ineetse go lala godimo ga dithaba.
 Ga se bothatanyana, gompijeno go šulafetse,
 Go tšhwana fêla gare ga mawatlê le metlhaba.

Ga twe monongwaga phatšhwana ga e thuse sepê,
 Go busa dinônyane tsa loapi, difofane ;
 Mo metsing gône go fete go iphetlhe sekêpê
 Sa seka-kadimêlêla, sekêpê sa sesapi.

E ya gompijeno ga se e tlhông e bolêlwa.
Gompijeno go thulanye bothale le jo bongwê,
Ka go rakanye bônê tôta bana ba go tsalwa
Ga ba ga lebagana ditšhwantšhwang le tse dingwê.

MAKGAOLA-KGANG A 1945

M. S. Kitchin

Merafe e mesêtlha digatlhamêla-masisi!
Ba latile tau ya setlhôla-banna mongobong,
Ba e tšhwara ba e rothothaka jaaka motshitshi ;
Go e rialo bo ba e gopotsa dilaong.

Bošweu jwa ga Setori jwa gana go lemoga
Ka ke maila-go-gaiwa. Ga tsênêla se mphete ;
Merika le ênê a lala a ile go gôrôga,
Ba e rakanêla ba tšhwana ba sa e bee sebetse.

Ka e ne' batlile go ja Eropa e mo wetsa,
E ne' kgwile e meditse, ya batla go retela ;
Le bônê ba šupa tshêtlha, ba gana go e lesa
Ba gopotsê e ka šeboga mme ya ba tlhasêla.

Erile e tla e lebile kgôrô tsa dirubi,
Ba e setse moragô ba Raša ba makawana,
Ya isa kôtsêla ka go gasagasa dibibi ;
E lwa e lwêla go dibêla motse le ditawana.

Erile banna ba sa ntse ba tla ba tlhabeletse,
Mongwê le mongwê a sa ya go tsenya letlhabêla ;
E ikanêlwa thata go ya go tšhwarwa ka moêtsê
Ba tšhoga go tšwa mokgosi o e ba latolêla.

Baa ja kgakge, ba sala ba itshikile diganô,
Ba salêla go botsanya bo ba utlwile sentlê
(Ka legalê pedi fêla ga di utlwele gongwê).
Ba tšhoga le tlhômana e be e nna jônê jotlhe.

Fa ba sa tlhwaile tsêbê sentlê kwa Jeremane
Ba utlwa kwa Etali go twe mogwang o ile borwa.
Ya ba ya ne eketse ba tľhabêlwa ditľhamane
Fa go twe, "Benito o omile nkô oa latolwa."

O tshabê ko Japane, sea go bokabokêla!
Lo rile go tshetsha ntwala lwa ikgôtlêla magwata,
Lwaa ga magala a mahibidu lwa a itshêla.
Tšoma o tshabê di se di babane ka magwata.

KGOSI ROBANYANE TOTO II

M. S. Kitchin

Bogosi jwa Gamotľhware bo no jwa tsêwa ke Goro-
mente moragô ga ntwala ya Majeng (1897). Ba bo busedi-
tšwe ka 1945, ka go tľhôma Kgosi Rôbanyane.

Erile mo letsatsing jeo ja a pêgwa mo setulong, ga
bo go no go baakantšwê gore o tľaa bakwa ke Kitchin,
mme ba bangwê ba gana ba re Kitchin ga se Motľhware.
Jalo ga batľwa Motľhware go twe Motšhwarakgôlê. Ênê
a ya a baka kgosi ka Maina a ga Totwe, rraagwê mogolo.

A a na a tľhôma kgosi ka Kitchin ke a. (A ga kgosi
Toto le ônê a gônê mo kgaolong ya ntlha).

A ko lo ntshê ditsêbê lo nkutľwisê, Batšhwening!
Ntshang ditsêbê lo nkutľwisê sentlê-ntlê.
Ke utľwa mathaithai, ke utľwa metľhólô ;
Ga twe le rona re tľaa tšhwana le batho,
Le merafe e' ntse e re nyaditse e re tšhêga.

Goromêntê O dirile, wa dira maatlametlo,
Ke fa O rudisa marope a bogologolo,
O epolotsê marapô a bašwi re bua nabô.
O biditse Toto morwa Makgolokwe kwa Kapa,
Wa bitsa Rôbanyane, Baamotlhware ba mmôgô.

Taboga lo itsise ba Tšoê Maubêlô mafoko,
Lo tsênê ka ba molapô wa Matlhware ba utlwê ;
E re kwa Disaneng gônê lo isê taetšo,
Bana ba dikgôrô ba lalê ba utlwile botlhe,
Ba itlhaganêlê ba tlê go bôna dikgakgamatšô,

Merafe e' ntse e re nyatsa lo e bolêlêlê,
Lo bolêlêlê Lebolokê lo bo mo toutêlê.
A utlwê fa re sa tlhole re le mafalalele ;
Ka a re latotsê batho a ba' bo tlhōkafatsa,
A re re putlêlwa fêla kgorong tsa mabentlele.

Lo re re tlhomile otwana ja gare go siame!
Dikhutsana di tlaa lekanwa ke megotšana
Bafaladi le bônê ba bonye bogôrôgêlô
Ka ba tlaa kwaya setlhare sa motlhware moruti
E be e re le letsatsi le ba bone fêla.

Ke nnete ruri Goromêntê mothusi a batho.
Gônê tlhê! O bo O lebetse kgang ele ya Majeng,
Kgang ele ya malôba di gangwa di sa tlhapêlwa
Ka Nôga ya tlhware e ipeile dimelemethe,
E itogagantsê thitong tsa matlhaletšhogwane.

Ba feta ba re ba e gataka jaaka ba tlwaetse
Ba re ba e kgwisa Ngwana-a-bolêlê jwa tlhapi,
Ya lala e šupile tshêtlha, Tlhware ya' Makgolokwe!
Ya ba tšhwara ya ba baya dibothwana bothwana.
Motho a sia ka leoto le le lengwê fêla.

Kgosi O tlo' buê le bana ba gago ba utlwê,
(Ke a ba itse ba ratile go tlontlolola bobe)
O re ba lesê merafe e sele e nnê mo gae
O tlo' busê ka bônê O bônê O tuma golê,
Motho o busa ka babô a buse ka ditšhaba.

Ngwana a ga Makhelebetla a ga Mma-Seametšo!
O tlaa tlhomola ditlhogoripa tse di mo gae
A ba a tlose le yônê merapalala-tseleng.
Ke a mmôna ke Tsetsepa ya lefatshe le dirwa
Ke Nkwê-thôbêla wa ga Molobane le Mokgothu.

PULA

M. S. Kitchin

Pula ke sengwê sa lobopô se se tirô dintlê, ebile se
tirô di mašwê. Rona batho, le diphôlôgôlô re tshela ka
pula; ditlhare le tšotlhe tse di bônalang di gônê ka longôla
lwa yônê.

Tshenyô ya yônê ke tladi le sefakô le merwalêla e e
kgobolang lefatshe.

I

Go tsile kgomo tšhwaana—tšhammêla ja mawatlê!
Ya bo e sale e utlwala e sale kgakala :
Ka e botšwê malôba ke kgwedi e ntšha e palama,
Ya utlwalêlwa maabane ka phefô ya borwa.

Erile e okama ya bebentsha dikgadima
Magatlapa a tita-tita, a tshaba go šêba :
Ya pepedumisa kodu ba tsênwa ke ditlababa,
Difohu le tšônê tsa ba tsa leka go ka phaphama.

Erile mogang e tlhōma ditlhako ga ntšhofala,
Letsatsi ja ba ja khutla go tlhōla le phatshima :
Le bōna jaaka e di digaka mabatabata,
Badipa le bōnê ba tšhwanêlwa ke go e šutêla.

Ka ponyô patlêlô tsa ba tsa nna bobidibidi,
Dinoka le tšônê tsa ba tsa nna lobadibadi.
Fa godimo gônê go tlêtlêrêgana ditladi,
Merwalêla e thapathapa go phunya metšwedi.

II

E kgaoditse ya godimo, go boitumêlô,
Go dule megolokwane ya gwagwa tsa molapô ;
Le nōnyane tsa ditšwatšwa di ntshitse kopêlô,
Di baka yônê pula, tlhōla-tlôtlô wa lobopô.

Megoma e tšoga e tšwa tsema le rebotšwê,
Go tšoga go le se mphete, 'itsemê bo lesitšwe ;
Ba dikaka ba tlaa dika ba meletšwe ke kgêngwê
Mmopamô le lenyôra di tlaa dika di lebetšwe.

Majatlhaga a tlaa iphêfêra bobôa jwa molala,
Ditlhatshana tsa naga di tlaa tloga di kukunya,
Di ntsha mahupêla go apesa lefatshe botala ;
Ditšheše tšônê di tlaa kgaba ka mebalabala.

Ga go opê yo' sa e ipoleleng bomolemô,
Ka hularong sa yônê dilô tšotlhe di bonôlô :
Fa e ngabile fatshe le fêlêlwa ke botshelô
E re e nelê le sale le tletse letlôtlô.

BOBABA JWA MADI

M. S. Kitchin

Erile malôba motho-montšho a bo a lebile kgomo le tshimo bogolo go itshidisa. Madi e se sepê mo go ênê. A ba a re a a tlhobosa a re, "Ga a na lešope". Gompijeno ko ônê botho. Ga go motho mo gae—banna ka basadi. Makaišane a tlhodilwe ke go sale go bololêlwa tšhagopa. Dipolaanô tsa ônê di gaisa tsa go gatšwa dikgomo.

Bo morwa mangmang ba gasame le lefatshe ba re "šuping ga go boelwe". Mongwê le mongwê o ipôna fêla fa o gônê.

E sale tshêlô ya selefera e dikologa
Le mekoti e megolo ya gauta e bulêga,
Metse e megolo e thubagana ka magare ;
Go bololêlwa Tlhotlhobologanya-baleleki,
Go tšongwa papetlana ya Makgoa—Ledi.

E bololetšwe ke banna, basadi ba sa sale,
Ya ba gôgêla kobô, ka ga e tsale letlhale :
Bangwê ba fitlhêlwa ba wetse motlhaleng wa yônê,
E ba beile tlhōgô, tshitšwana ya batšwa-metsing ;
Ba bangwê le kwa ba gônê ga go opê o itseng.

Papetlana eo ga e tšharwe e kakatlêlwa
Ka e le borethe, e tlhotse le dingangatlêla.
Ke moeti yo o potlakang ga e na lobaka ;
Yare go lala e tsenye diatleng e fetelele,
E sale e gopolwa mašogotlhô yônê e ile.

Totlhanya-ditšhaba, ka a leka banna dipelo
Ba tlogêla khumô ya borrê ya bogologolo ;
Ba re papadi e' tlhatlhêlwang ke ya ga Senyêlê.
Mohumi wa boša o bapalêla tsabô nokeng,
A di tlhakanye le morôlê, kgomo tsa batšwa-metsing.

Yare motho go ratana le madi a ngaloge,
Ka le moitshepi tōta ga a mo sisimoge.
Ko ônê a rutileng Judas go ôka Morêna,
A mo apaapa pelo a lala a sa rôbala
A thanya kgabo ya mbu e tšhwere magakgala.

Batšumi ba madi tōta ba a lêlêkêla tlung,
Ba re fa a epetšwe ga a ke a thubêla mbung ;
Le gônê ba re fa a tšongwa a se khukhelwe,
Ka ekare gongwê a a ja motho tlhaloganyô
A itharabologêlwa go le bogologolo.

NKWE—TILODI YA MAGAGA

M. S. Kitchen

Makgoa mangwê a ntlha go tla Aferika a fositse ka go bitsa nkwê ba re ke 'tiger'. 'Tiger' ke sebata se sele, se se nnag mo India. E tona mo nkweng, e bile e bogale thata. Mo popegong dia tšhwana, le galê yônê ya India ga e na ditsiba tse dintšho jaaka nkwê, e na le methaladi e mentšho e e tšhwanang le ônê a pitse ya lenaga.

Nkwê ya Aferika e re e itseng, ka Sekgoa e bidiwa 'leopard'. Letlalô la yônê le lentlê go feta matlalô otlhe. Ke sebatana se se bogale, se se bolôtsana, se borethe jwa tshilô mo mokgweng. Maina a gagwê ka osi a a šupa.

Tilodi ya magaga, legagaripa ja dikgwa!
Maila-go-lejwa, o bônwa a lejwa ka losi.
Mmala o ka tlhōla o le makgasa o a ratwa
Ka ke kapesa-barêna, batana sa bogosi.

Ênê, ka ke ênê "mpônang-fêla" wa dibatana,
Ga a na a bônwa a kakêlwa-kakêlwa fêla ;

Yo' mo losang o ipitsa pele a ikarabe
Aitse ga a tshabe monna go nna magokagoka.

O paletse botau ba ba matlolô a mašwê,
Fa ba rakanêlang gônê le bojang ga bo mele.
Go sita kang le tlou tôta a sa e kakobe,
A sa e sisimoge le go nna mabelebele.

Ke ênê a le esi, nkwê, o se nang botshabêlô,
Tlhora tsa ditlhare le fa fatshe go tšhwana fêla ;
Go re o tshabêlwa metsing ke tsapa je legolo,
Metse o a sapa jaaka o tsaletšwe go ônê.

O tšhotsê go fofa ga nônyane a go ipêela,
Ka o ka tlhatlologanya lešomô ja balosi,
A ba tšhuba ka dinala baa ba gakgamala ;
Ba tlhapa ka bohhibidu ênê a etse ruri.

Ke lenonobi, fa o gônê ga a ke a kgwasa,
O utlwala a le gare ga go šwa le go tshela ;
O ntsha loratla mogang a tidisanya le dintša,
A be a kgaratlhe a beilwe tlhôngô, modipa.

Phô'gôlô di mo tshaba di mo tshabêla borethe,
O ka tšhwantshanya mmala le setlhare o go šônê,
Yare mongwê a mmôna gongwê a tšha jaaka metse
A tla go fitlhêla tlhare se ntse se se na sepê.

Ke motsamaya-esi, ka ga a batle modumô—
Ênê moja-o-ôta gare ga diphôlôgôlô.
O ba a ntse a le motêkgê le go le mokgorô,
Nkwê, legadika ja sika loo phagê lo logolo.

NALEDI YA MARIGA—MMANAKA

M. S. Kitchin

Mmanaka gongwê Ngangolo o tlhaba kwa borwa ka kgwedi ya Motsheganong e le fa gare. Ke yônê naledi e e tšhubang dipeo, ditlhare le tšotlhe tse ditala.

Fa motsing o tšwa goa hutsafatsa. Serame se be se le se se botlhoko. Phefô e tlhaba marapô.

Tumô kgolo kwa borwa, tumô ya kgosi Mmanaka,
Kgôsana ya mariga e palame ka boganka ;
E itôkwa thata ke thakana ya makawana,
Ga ba e rate ka e pitlêlêla dirathana.

E sale e tla tlhare di letšwe ke bohutsana,
Batho ba yônê ba re, le nkô ga e tšwe mamina ;
(Ga se lekama, ba raya e thepologa metse)
Ebile le peolwane tsa loapi di nyeletse.

Masitlaoka a itlhwatlhwaeeditse pele,
A leka le kgwedi ya Moranang e se' tle ;
A 'utlwa tumedi ya gagwê e thiba ditsêbê,
A potlaka ditlhôkwa, a tshebêla le mabebe.

Go tlaa phologa phôlôgôtšwana tse di boboa,
Tse di logwete tšônê di tlaa phela ka matsatsa ;
Di tlaa falola ka go thôthômêgêla le mbu,
Thaka tsa bo molelemedi, bokgopa-ka-mpatšhweu.

Bodithaba ba godile ka tlhôngô tse ditšhweu,
Ka ga ba na kwa ba yang, thaka tseo tsa dimumu ;
A tsenye mariga, mareremisa dimalôlô,
Tshêgô sele sa selemô gompijeno selelô.

ANDROCLES OA BOLELA

M. S. Kitchin

Polêlô e ya ga Androcles e itsege thata, e bolêlwa mo lokwalong lwa Padišô ya Bobedi, tsêbê ya bo 7. Erile tau e sena go boboragana fa naung tsa gagwê jaaka ntša e bonye mung 'a yônê, batho ba gakgamala, ga bodiwa Androcles gore a bolêlê gore fa tau e sa mo tšhware ya mo thauthaganya jaana, ke go reng. Ke gônê o tlogileng a thantholola a re :

Malôba jaale, mung akê a mpheleditse pelo,
Le ka matlhô a sa tlhole a rata go ntebêla,
Go tšogile lešukašuka, ke sa itse borôkô
Ka ya ka senka kgôrô ya botšô, sekgweng ka tsêna.

Ka borôkô jwa lephula e le mmaba wa bofêlô,
Jwa mphitlhedisa mung 'a logaga, Tokwa ya dikgwa.
Ka kubulwa ke go kgaratlha ga gagwê fa mojakô ;
Tlhale tsa mphêlêla morutsheng, ka tseana fêla.

Ka falola fêla ka bobi jwa segokgo tôta,
Ka phologa ka thata ya Modimo le ya mutlwa ;
O e thothomegetse letšhoo e sa nanabêla ;
Ya ba ya lala ka lenyôra gare ga bodiba.

Boitumêlô senatla, bo tima baba bogale,
Ba ipone ba tlhakanetse ntlo etšwa ba ilana ;
Batana se tsalane le motho ba sa itsanye,
Ba ntshanye se se mo inong, go se na bolôtsana.

Ka ke ne ke e alafile letšhoo, ya itumêla,
Ya simolola go babalêla botshelô jwa me ;
Mofama wa phôlôgôlô re o kgaogana sebêba,
Mokgwa ole wa bogagapa e bile e o lebetse.

Tokwa e ya dikgwa e, ga e gagolake fêla,
E itse go tsêka dijamôgô, Tshêtlha ya marota ;
E phala le bana ba batho, Phôôgôlô e tshêtlha,
E nthegetse fêla le ke ntse ke le molala.

LORATO LWA GA SAMSON

M. S. Kitchen

Mo lokwalong lwa Baatlhodi mo kgaolong ya lônê
ya 16, go tlaa fitlhêlwa polêlô e ya ga Samson.

Se segolo mo polelong e ke go re e rile Samson a paletse
dibatana le banna a bê tlhotsê ka mašetla, a bêwa tlhôngo
ke mosadi. Fa mosadi a itshôpha ka motho lefa a re o
thata jang ke motlhobogô. Loleme lo lo bolêta mašwê
fêla :

Ana O segatlamêla-masisi jang, Loratô !
Fa diganka tse dikgolo di go ôbêla tlhôngo,
O kokobeletsa le nare tse dikgolo tlhatshe,
Fa le morwa Manoa O bo O mmeile fatshe.

E ne e le mogaka, e le maila-go-kgôtlhwa ;
E se diangwa, a kakêlwa a itlhaolêlwa ;
Ga twe le tau tôta o na a e tlhola ka mašetla,
A sa e sisimoge go e tšhwara ka diatla.

O kile a tlhasêlwa ke dira di sa mo itse,
Di šolofetse go mo tšhwara a sa itebetse ;
Tsa itlhome ke potsane o ka golêgwa ka thapô,
A di tšhwara ka mabetô-e-pelo tsa ipôna phošô.

A ba kgogogêla jaaka tilodi ya magaga
Ba phatlalala ; go se monate gare ga naga.
A ba kgêmêtha ka tšhaka ya tlhaa lwa esela,
Naga ya penologa merapatshe ya direpa.

Majê a gwasisa sekgajaja sa pôkôlêlô,
Go leba mogale, mmoi a nyêrêga marâpô.
Marapô a bônê a aga a kgabisitse naga,
Gaa ja lenong le seboko sa ba sa ntshêga.

Ga feta dingwaga banna ba tšwetse tľhabanô,
E re go e umakediwa fêla ba ile borôkô.
Ga tsamaya ngwanyana wa mosetsana, Delila,
A mo itšhokêla ka natla, a ba a tla a inêêla.

Samson a ipôna a setse a mo kaetse moriri,
A o tsenya logare, thata ya khutlêla ruri.
Banna ba fitlhêla a kgwabofetse yaaka tľhware,
Ba se tsenya diatla, Sethubaki, ba iketlile.

A feta a gôgwagôgwa fela jaaka kojana ;
A inêêla atleng tsa baba jaaka kônyana,
Mogalagala o mogolo, Samson morwa Manoa!
Ga lebalwa malôba di gangwa di sa tľhapêlwa.

A kgobokanetšwe ke bontsi jo bo dimokanyang,
Nona, ka tshadi, ka nyana, le ka ba ba anyang.
Barêna ba Filistia le ka batľhanka ba tla ;
Le go sala opê, lefa e le yo mongwê fêla.

Pina tsa bônê tsa tľhabakana, go tshêgwa thata ;
Go tshêga motho a ba a itatľha ka motľhana.
A tshêgatshêga Delila wa moratwa wa gagwê
Lo tšhotsê sekgele lorato lole, lo eseng lônê.

Ka Modimo o sa latľhe yo o ikgakologêlwang,
A o bitsa, wa araba, môta tsa menogêla teng
Ga ba ga tuulala ; go se sêpê se rokgonyêgang,
Motse wa ya sêrîbe, ga tľhokwa le yo' ba bolang.

Ratô lo eseng lônê lo gaisa molelô wa maru,
Ratô lwa bolôtsana ke legala je lehubidu ;
Lo gokaganya bana ba motho ka meriri,
Lo kgaoganya rra le ngwana, monna le mosadi.

KAROLO YA BORARO

MATSHEDISÔ A KGOSI TOTO II

N. H. Kitchin

Kgosi Toto o šwetse kwa Kapa kwa botšharong.
Kafa o na a tlabanye ka gônê ga go lebalesege. Ga twe
o batlile go palêla Makgowa, fa e ne e se bolôtsana jwa
ba ba a šupeditseng kgôrwana mo majeng.

E namaletse kwa e gônê tlhware ya Maanwane,
Go lebetšwe malôba di gangwa di sa tlhapêlwa,
E ipeile dimelemethe mo mpeng tsa majê oo
E ipikile nôga etšho ya mokwêpa. [Makgolokwe

Ka e le mokgwa a yônê tlhware, e itse moôkô,
Ya batalala mo thitong tsa matlhaletšhogwane.
Ba feta ba e tlola tlhôngô ba e latêlêla mogatleng,
Ya poolala fêla ya leta ba e tlhasêla.

Jwa tla ka tlwaêlô Bošweu jwa Mohumagadi,
Jwa fêla jwa leka go e kgwisa Motlhaping.
Ya lala e šupile tshêtlha Tlhware ya Bahurutshe !
Ya re, "Wa me ngwana ga ke mo ntshe maleng."

Ka nama e beta ka lotha, ga na ga ntšhofala,
Letsatsi ja phirima motshegare o mogolo.
Ba e tlabaka ditlhana e sa itogagantsê,
Nôga ya kgaga tšoo Makgolokwe le Mokgothu!

Ya feta ya ntsha tlhôngô, ya ba kgwêla mathe
Ba rakalala jaaka motshitshi wa magôgwê,
Ba ipôna ba le fa gare ba sa itšholofêla ;
Dipitse di sapa madi di tsenye ka mangôlê.

Mokgwa wa yônê tlhware e bonya go kgogoga,
E iketla fêla, e leta mongwê a ka tlhasêla.
Le ntša di e bogola e bonya go thanthologa
Ka e le setlhogo e sa rate go sikêlêlwa.

GENERAL SMUTS *N. H. Kitchin*

E rile ntwā e kgolo (1939–45) e simologa Morêna
Hertzog a tatêla batho ba mono go tsêna mo go yônê.
Mme General Smuts a gana a ba a natlola Hertzog setilo.
Kitchin a kgatlhêga thata, a kgatlhwa ke Smuts, a re e
kabo e le Motšwana o na a tlaa mmololêla a ya go mmaka.
Lefa a sa šolofele kgomo ya Maina o mmaka fêla a re :

Pudumô ya dikgwa tsa Tšhwaane le Gauteng!
Pudumô ntsha tsêbê O utlwê ke gorogile.
Meraka ya gago e utlwaletšwe Têêmaneng,
E utlwaletšwe fa gare ga Mangaung le Baê.

Ka O le Talêla-lorole, O le Tšhukudu e tona,
O ntse O bataletse ka bomo O disitse bana,
O itse O tlaa rotologa jaaka marôrô mariga,
O tlaa kokomoga jaaka tsiê ya Gwetla phakêla.

O sale O tsalwa lefatshe le iketla.
Podi e tona e tsamaya e thwantsha mesifa;
Dikamêla tsa ba tsa khutlêla go bêtêga
Pelesa ya ntshiwa mogala ya kgaolwa segaba-mpa.

Kaisara e kabo e se motho molôba-mafoko
O ka ba a bolêla, a ntsha ka phatlhwa-molomo
A re, "Tlhare seo Senkgane, senkgêla batho,
Se tlhomilwe jalo go nkgêla ditsênô."

Mogakabe, wa palama lotlharapa phakêla,
Wa tlharapa ka bogosi o sa tsaya tšhaka ;
O ntshitse kodu ka bomo go sa akabalwa,
Makolwane a sala fêla a sa khaêla-khaêla.

Ana o ka rialo go ka tuka molelô mo gae
Ka ke a itse ba ka sikologa go atamêla Tšhwaane
Lefa e le Kapa tôta ba ka tšhabêla kgakala
Ba tshaba Tšhukudu e' naka longwê-fêla.

O ba rêê ba botsê Bana ba ga Mma yes,
Malôba Ou Paulô a tlerebetsa makuku,
A iletsa motse wa Gauta go ya seribe ;
A na a bolêlwa a se monatenyana.

Sematshe ga a ka a nna a umakediwa ntwa,
O tla a lale a khidiêga go robetšwe.
O ile Transvaal a bua ka thupa e phatšhwa
A ya Bophirima-tsatsi Jêrêmane a utlwa.

KGOSI THIBOGANG *N.H. Kitchin*

Kgosi Thibogang o na a busa mo Ganyesa mo kgaolong ya Huhudi (Vryburg). O šule ka 1946. Erile a simolola pušô a tľhabantsha bongaka thata. E ne e tle e re fa a utlwaletse ngaka mo motsing wa gagwê a e biletse kgotla e fete e laodise ditlhako gônê gore a bônê boo ke ngaka tôta, mme fa e se yônê e be e itlholetse. O na a le molêma, a bile a betsa ka ônê.

O na a rutilwe, a itse Sekgoa.

Nare ya dikgwa tsa Kgôkgôlê le Morokweng!

Nare yo Ntšhêlang, e phatlaladitse baloi.
Boreaitse ba gagwê ba alafa ba sisimoga

Ka ba itse a tlaa ba fatolaka mekôtle
Ba itse a tlaa ba gasagasa le fatshe jotle
E ne ekete ke lofokojê lo sikologa marêlê.

Banna ba 'gwê kwa Tšhwaane ba ingwaya ditlhôgô,
Ba rile ba mo thaêla phiri ka melaô-laô.
O kile a kurutla phakêla go sa robetšwe,
Bakgatea ba Morokweng ba ka ba thôba mesêmê
Ba itlhoma gongwê a ka na a ba bôna
A tlaa ba thumesetsa mesima godimo ba utlwa.

Ke utlwile a digêla kodu teng—Sedumedi!
A gogoma jaaka pula, a lela sephiri,
Kaitse fa a kgopilwe a sa rate ga lemogwa,
Ka ga 'rate go tlhôla a itšhupile boganka.
Ga a ke a re a bifle a bônwa sefatlhôgô
Ka o tla a fete a isetse motho letšôgô.

Tau-ya-gae tšoma O sesêlê gaufi O boê,
O epololê medi ya ditlhare O phekolê.
Tšhôtla thetelê O tlo O retelêlê ditšhaba
O ba jêlê maimê O ba imêlê go go fenyâ.
Le bontšwi ba tlhôngang ba kala mono O ba fatlhê
O ba komolê diphuka ka thupa ya motlhajê.

Dipônê di lala di tuka bosigo kwa Kapa,
Di tukisediwa go butšwêlela meuba ;
Ba butšwêlêla go besa tshipi yoo Ntšhêlang,
Le mo Huhudi ba tšhwere ka thata meubeng.
Bathudi baa itata ba re e ba gasa ditlhase,
Ba re ga e angwe e ba ntsha ka mogote.

Lo disê lo se ka lwa e ogola e sa gotetse,
Tshipi eo e thula dinôtô e thula bo tšwadibane.
Ga yane e besywa ke motho a ithuta bothudi

E thulwa e itlhaolêlwa e tšhwarwa ke badiri.
Le gônê e butšwa fêla e besitšwe ka makala,
Ka e tšwa tlhatshe ga lefatshe jaaka magala.

GALESEWE A BOTLHASITSE

N. H. Kitchin

Ke tlhokile Maina a mafatšhwa, Motlhaping,
Nkabo ke go bakêla ga kgaga tsa Majeng!
Basadi bo mmê a ko lo nkatšweng
Ke rata go losa tlou e dule moseleng.

Tshadi ya Kgoeng e pegile dithari,
Selelô sa bônê se tšositse le Setori,
Sa tšosa nona yotlhe le ka khumagadi
Kwa Majeng gônê go tľhabanwa ka tshadi.

Tlou e e ratla lo sephatlo jaaka lwa tladi
E tlogetse mahulô a Taung ka dipadi,
Yare Bakhothu ba sa nnetse dikhadi
Ya ba tsêna gare ka modumô wa sephadi.

E ile go itsetsepêla fale Ditlounge
E lekantsê sebaka sa gônê le Taung.
Motlhala wa yônê o feta Dithakwaneng,
O feta gauŋi fa Qo le Manyeding.

E fetile gare ga bosigo e sa bonwe—
E gopotsê kgôrô tsa majê, yoo Gasebonwe.
E sale e ipêla tlhwatlhwa kwa Phôkwane,
E tlogêlêla ruri ga Molalê le Mankurwane.

Ya feta ya kgalema goo Makgolokwe,
Monna a diga keledi e le potokwe.
A gana go bôna jalo morwa Makgolokwe,
Le ênê a tswêla ntlê ka phatšhwana ya gagwê.

Bošweu jwa ikana Mohumagadi Setori,
Tlhapi ya ikana Monakô wa mosadi.
Ga rakana batho ba tšhwana ka bogosi,
Ba busiwa mmôgô ke magosi a sesadi.

Tsatsi le diketse motshegare mo Majeng,
Basadi ba boya ka dinkgô ba ya nokeng,
Dithole di thibile ditsela mo nageng,
Modumô wa thiba ditsêbê mo majeng.

Dipitse tsa gobua madi jaaka metse,
Tsa tlola toto sa motho se pooletse ;
A lela gatrok wa ga Totwe ba hupetse,
Bujane wa Motlhaping a ba khurumetse.

Motho a ba' gakologêlwa merapêlô,
A utlwa ratla lwa tlou lo mo ama pelo.
E itshetshetse Tlhapi e baanya mekgobolô,
E thusa Tlhwane go baanya marôbalô.

BANKU TLHOMELANG

N. H. Kitchin

Nkwê o kile a dira ntshenya-tshenya mo sekgweng sa Kiang gaufi le Bothithong. Erile a bololetšwe banna ba le bantsi ba feta ba tshaba. Ga ipepetsha Banku a itebaganya naê ; a tlhoka yo o mmakang ka go twe ke mosimane ga a ise a ke a ye nageng. Basadi bônê ba ntsha

pina ba re, —“Rona re itse Banku Rra Dihemô, o baile
nkwê mo sekgweng Kiang.”

Tsamaya lo yê go utlwisa Sebobi Kwena,
A tlhabisê Batlhaping le Baphadima kwana.
Lo re kwano dikgomo di hula go rata
Go le tsela e atlhame ya Ntšwê-le-tona.

Taboga lo bolêlê kwa goorra Masite,
Ba itlhaganêlê le monnawê, Ekatile ;
Ba tlê go bôna jaaka go bo go diregile,
Motho o kampanye le nare o e digile.

Mephatô ya menoga ka mafatshe otlhe,
Ba phuthêga ka ditshika tsa mehuta yotlhe ;
Ba phuthêgêla go losa tilodi ka bojotlhe
Ka e ba feleditse dihutshane tšotlhe tšotlhe.

E le makgolo a mabedi a banna ba tlhakana.
Go beilwe pele ga Modimo le sebatana ;
Se eme go le botlhoko tlhoko bônê ba reketla
Se ntshitse sefatlhôgô se lebanye le phatšhwana.

A ipepetsha morwa Tlhômêlang, sa rakalala,
Banna ba thubêga sephatla, ba phatlalala ;
Ba itlhoma ke modipa a falatsa letšholô,
Motho a tlola pitse a lebala le tlhômêlô.

Erile ba gôrôga bo' ba le mafalalele,
Mongwê le mongwê a tla a itshikaretse thêbê.
A setse, wa ga Mma Dihemô,—ngwana a phadima
Wa ga mmê. Makau a tlhometse thêbê segwapa.

Erile a tlhaga tshadi ya êma ka dinao,
Mogolokwane wa atolola babômogolo
Ba itlhaganêla go tla go bua sebatana ;
Makolwane ale a tshaba le go kganyakganya.

Selô se bonna jwa boša ga se bonna, bonnana,
Ke fa banna ba tla ba tlhometse thêbê segwapa ;
Ba tlogetse mosimane a le esi mo sekgweng,
Ke fa dikgomo di tsamaya go rata mo nageng.

MORENA MALEDU (CECIL RHODES)

N. H. Kitchin

Morêna Maledu ke mongwê wa makgoa a malôba yo
o diretseng lefatshe jeno thata. O umakwa mo Têêma-
neng, e le mongwê wa ntlha wa baepi ba yônê gônê.
Ke mongwê yo o na a gopotsê thata kaga go ralatsa le-
fatshe jeno tsela ya koloi ya molelô, go tšwa Borwa go
fitlha Egepeto. O na a bile a lwêla kôpanô ya dikgaolô
tse nnê tsa fatshe jeno.

Ke Maledu, lo ka mmôna a betlilwe mo lefikeng,
A eme gare ga motse mogolo wa Têêmaneng,
A tsepegile matlhô kgakala a lebile kwa Mafikeng :
A thothomeditse mogopolô kwa Matebeleng.

O eteletse sešaba sa ga gabô pele jaaka Mošê,
O tsenye mono a feta a phunya mekoti ya Niberoše,
A tsêna Bolawane a ba a nama jaaka thôtšê,
Bolawane o kakanngwang o tsênwa tšhwêê-tšhwêê.

O ntshitse morwa Loapi ka tlhako ya sejaro,
Lefatshe ja gagwê ba le dira matsankô-tsankô,
Gompijeno gauta le kgôtlhô di êtšwa segolo
Goorra Matšhōbana go êtêlwa fêla ga go poitshêgô.

O phuntsê tsela Maledu, ga go tlhole go belaêlwa,
Le motho a êtêla goo Moselekatse ga' re oa palêlwa.
Dikgetse tsa dipabi di ikhutseditse go šôtlhêlwa
Bolawanê jaanong ga a tseelwe ngwaga go êtêlwa.

Ruri pelotšhweu e kaiwa e ntsha lobelô!
Morêna Maledu o šule sentlê a se na tlhobaêlô,
Ka a raladitse lefatshe ja Matebele koloi ya molelô
Egepeto re tla tsamaya re mmôna ga go pelaêlô.

BOROKO—MAHURA A MMOTLANA

N. H. Kitchen

Motšwana a re borôkô ke mahura a mmôtlana, ka fa
motho a se ditlhabi oa bo rôbala fêla a ba a thulamêla
jaaka yo mongwê. Ga bo rôbalwe fêla ke barêna kgotsa
bahumi. Bahumanegi le malata le bônê ba bo rôbala ka
go tšhwana.

Mahura a go nowa ke babôtlana
A ba a nowa ke ba ba kobô dikhutshwane ;
Bahumi erile ba ikgêthêla papetlana,
Bo' ka ikgêthêla metlôbô ya gauta le têêmane.

Ga e re bo tlaa bônwa go lowe,
Bo bônwa ke motho le a sa bo huhulêla.
Molwetse fa a lokiwa eseng sentlê go twe
“Gompijeno o letse a sa thulamêla.”

Monate wa borôkô ga o batle letšwai,
Ga bo batle go pekanngwa le sepê go natetshiwa ;
Diphôlôgôlô di bo rôbala ntlê ga ditlhabi,
Bo mokoduana bo ba batle go nontshiwa.

Bo lebadisa dikhutsana bohutsana,
Bo kgaoganya batlhôlagadi le dikakanyô.
Ke jônê tau e e bolayang ka bolôtsana,
Ke kgôgêla go yo o bo ipeileng sebeteng.

Sebokwana ga twe ke sa motšoga-pele,
Ga twe motšoga-moragô ênê le go se lebêla.
Ga twe phokojê go tshela yo o dirêtsênyana
Go tshela yô o iteileng monyô phakêla.

LEUBA

N. H. Kitchin

Leuba le itsege thata. Ke selô se se botlhoko thata.
Diruiwa dia gagaana mo go jônê. Ditlhare le ditlhatshana
di omelele le metšwe tôta. Phefô e e fokang le yônê e
be e hutsafale ka yosi.

Go tsenye mosetsana a moroba, o a tšubutla ;
Ga a bolo go sesetsa nakô tsele tsa letlhabula.
O kgopilwe ke pula ya mariga e koma-koma
Ya dikgakologô yônê ya feta ya mo tlhotlheletsa.

Tumedi ya gagwê e utlwetse a paoganya dikaka
A khurumeditse ka dithole a sale kgakala,
A tshebêla malala-thakadu ka mebu le matlakala
Makala a inêga dikala a phothosetsa makakaba.

Tse e leng dimela tšônê ga a batle go di lebêla,
O di bolaya setlhoga le ka matlhogêla.
Segwere sa mokawa le kgêngwê di lôwa fêla
O busa a le esi, Leuba, a ba a ubêla.

Ditlhatshana go padile tse di lošôkô,
Tse di metšwe e ikadileng kwa badimong.
Naga yotlhe e tlhontsê mo go botlhoko,
Ga go gopê ga yônê go sa tshepheregeng.

Dithoba tsa legodimo ga di rothe thothi,
Matšha le megobe e megolo e kgakgabetse.
Mmopamô o letse gare ga nku le podi,
Etšwa le diphôlôgôlô tsa naga a di letse.

TSHIPI

N. H. Kitchin

Tshipi eketse e gaisa dilô tšotlhe tse di êtšwang mo
mbung. Rona batho bantšho re sale re e itse go tšwa
kwa goo Lôê. E dirisiwa ke botlhe ka malatsi otlhe.
Thušô ya yônê ga e kake ya lekanngwa. Lefa tlhwatlhwa
ya yônê e le kwa tlhatshe ga ya gauta le têêmane, lefa
go ntse jalo selekanyô sa thušô ya yônê se fa godimo
ga tšônê.

Go butšwê mekoti ya gauta le têêmane,
Go butšwê ya selefera le ya kgôtlhô ;
Ga tlogêlwa go disiwa le matsomane,
Ga tlogêlwa maraka a beilwe mekgôrô.

Têêmane ke yônê bošwa-bo-tšhwerwe,
Yo o e amang o atlhôtšwê lošo ;
Ba le bantsi ba setse ba šwetse Tukae
Boidiidi bo golegeletšwe ka botshelô.

Ga go opê o itseng mmêrêkô wa gauta,
Lefa re bôna beng ba e šwaleletse ka natla,

Ba sa rate go utlwa e umakwa le leina tôta,
Le ba ba e disang ga nke ba rôbala.

Mme makgôna-gotlhe wa tšônê ke tshipi,
Lerumô jetšho, le tšhaka ke ênê fêla
Etšwa le yônê koloi ya molelô ke tshipi ;
Go sita kang le šônê sefofane tôta.

Motshere-kôma, koloi e e gagabang
Koloi e e tabogang ka lookwane,
Ka mahura le ka metse a a tukang,
E bopilwe matsêtsêlêkô ka yônê.

MATLHOTLHA-PELO A GA NTSA

N. H. Kitchin

Fa ntša e kabo e na le thata ya puô, e kabo e itôka ka
bohutsana. Batho ba le bantsi ba tšhwara ntša ka mo go
sa siamang. Ba e bolaya ka tlala, ba e rôbatsa kwa ntlê
ga dialô, ga go na kakanyô epê fêla mo go yônê.

Nna, morwa Selatlhwa-le-boboa,
Ke tshedile fêla ka Modimo.
Ke letile fêla ke bolawa,
Eseng jalo ke rekisiwa
Fa ke tennê mung a me, motho.

Ga eke ere fa ke le phošô
Go nnwa fatshe go latêlwa ;
Ka nna ga ke tlhaloganye puô
Ke bolêlêlwa fêla ka lerumô,
Le ntlhabile pelo, ke ôtlêlwa.

Yare fa ke ruilwe ke motho
Bana ba gagwê ba ikhutse,
Ga nke go twe ba bônwa molato.
Ga ba senye sepê mo teng ga ntlo,
Go senya nna, Ntša, ka ke sa bue.

Etšwa jalo ke thusa ruri,
Yare go le thata ke gopolwe.
Bana ba kwaisitšwe meruti
Nna ke tlhôla ke raletse letsatsi ;
Mme le go jewa ga ke fiwe.

Ke kanngwa marapô fa go jewa
Le ke tšomile tsatsi jotlhe.
Fa ke lapile ke a bidiwa,
Ke šolofediwa go bolawa
Fa ke sa iteke lobelô lotlhe.

Ke tsheletse fêla lešotlêgô,
Ka le dijô ke jesiwa tse di tala.
Fa ke rata go tla utlwa dijô,
Ke ngwangwaêlê go le bosigo
Ke ipolokê bojosing, ke tšhwarê logaba.

Mme aitse lefa ke sa tšhwarwa
Fa le tlhaba ke tla itse fêla ;
Ke bôna jaaka go tla go latêlwa,
Ke bidiwa fêla ke belaêlwa,
Gongwê e se jalo ke šotlwa fêla.

Ke lôpa lošo malatsi otlhe,
Ke lapisitšwe ke go nna ke sêjwa,
Ke tenwa ke mariga gotlhe.
Ke aga ke ba disetsa legae
Mme maduô a me ke lešotlô.

DITLHALOSO

BAREKI, morwa Morwê.
E ne e le kgosi ya Baamo-
tlhware a busa mo kgaolong
ya Tšoe mo fatshing ja Kudu-
mane.

Legatakgomo=leina ja mo-
phatô wa ga Bareki.

Mokawana=setlhôpha.

Go betoga=go iphêtlha.

Go tshêphêrêga=go ledisiwa
ke ditlhabi.

Bophosana-motse=balotlha-
ganyi.

KELOKILWE, morwa Mme-
nyane.

Maboko=Barwa.

Borale=bokete.

Tlhabang=Ntwa.

Makhonkhobe=Matebele.

Nkašêlê=dimo.

Go khekheisa=go rumola.

Go phora phora=go tšhwara
fa le fale.

Mogwere=maitibolô.

Magolodi=nônyane tsa mo-
lapô.

Tšaamitlwa, nkai, šôkwê, mo-
kawa=ke ditlhatshana tse
di botlhoko thata.

KGOSI MANKURWANE, kgosi
ya Tlhaping.

Go alafa=go baka.

motlhaje=seôpôsengwê, mo-
šwejane.

Motlhamare, Motlhantlha-
kwe=secwerere.

Legogora=mothonyana.

Dikgora=kwa ntlê ga motse.
Go ruba=go bôra, go phunya.
Bodile=phôlôgôlô e e šuge-
tseng.

Go gotsa=go tšhwana.

Tšatšabidi=Selô se se botlho-
kotlhoko

Digaramô=seêmô.

Komisi=lekôkô, (troop).

Letšhuti=go thiba letsatsi.

Maputlakanye=Sethubaki.

Go utla kgwele=go lwêla
lesapô.

Go kebetsa=go gama, go
anya.

Go nyaêla=go šuga, go ngwa-
êla.

Luke, kgosi ya Tlhaping.

Pôô e tšhweu=Lekgoa; e
ntšho=motho yo montšho.

Leuma=lobodu.

Ngwana a mabu=motho yo
o šwetšweng ke bomogoloê.

Go taleya=Go bisa go tshasa.

KGOSI TOKWE, morwa Ma-
kgelokwe.

Makhelebetla=yo o khele-
betlang.

Go boboragana=go ikhuta-
ganya.

Go gotlhetša=go dila.

Ditlhogoripa=dibaakane
(beacons).

Morapalatseleng=terata.

Bomatlhôanong=bodimo.

Molôkôjê=molôtsana.

MATEBESI.

Dikgomo tsa boša ke madi.
Go pidiana pidiana=ke go wa
gantsintsi.

KGOBETSI.

Ditšhwaêla=diphôlôgôlô.

MOFOLENG.

Thôbaki=Morôbaki.
Kakapa=Senonobi.
Kgetlwa=Kgelegetlwa=Se-
tlhatshana se se botlhoko.

KEKESI.

Lo e gamile senyetsana=lo e
lwa e sa alafwa.

SEKODIE.

Go tlhakola=go thopa, go
tsêla ka kgang.
O ntlhakanyê le batho=O
ntšhwantshê le batho.

KGOPADITHATE.

Bosikêlêlô=borumolang.
Moratha-tlhôbôlô=mohudi.
O e laetse sekôtê=O e tlha-
tlhetse thata.

SETŠHOGELE.

Malokoganye=Molebaganyi.
Seopa=fa go majê mantsi.
Motlhantlhaganyetsi=thoro-
mô.
Dithathamolelô=mekonêgô
(Go konêga=go besa ka
magala).
Go betsha=go bifa.

MOKGOTHU.

E dikônkwana=e befile.

E segola=e mmala mo pha-
tleng.

Go tlhatlogêla=go latêla.
Matšhwaga=tse di fatotšwe-
ng ditsêbê.

Go jetla jetla=go kwanyapa.

MOIPOLAI.

Lenesapula=leina ja mo-
phatô.

Bujane=tlhôbôlô ya bogolo-
golo.

Magorometšo=Goromêntê.

MABIFI.

Makgêrêkgetšhana=dilônya-
na.

Mokatapitse=lešômôtlha.

Madumedi=ditau tsa maka-
wana.

Go phophama=go tlabama.

NNOSANG.

Phenyamatlhalalê=motho yo
totetseng mophatô wa ga-
gwê.

Go lolama=go palama.

Mmero=pina ya Setšwana.

Go kôkôlôta=go belafala.

Go rolêla=Go gaisa.

KEBIDITŠWE.

Kgarebê=-Morwa Ikaêgê.

Sekwere=senatla.

Kwataile=phôlôgôlô e e šu-
getseng.

Perekisi=(Purchase)=Mo-
kgethisi mongwê wa Ku-
dumane.

Go gaba matlhô=Go bifa.

Go nna kgolokgotha=Go nna
mmôgô.

Go kwalapetsa=Go palama.
Mogokare=Setlhare.

NTWAENG.

Niberôse=Kimberley.

Mafalalele=go falala.

Go nyaola=go ntsha (go
lêlêka).

Go foêga=go bua thata
(praise).

SIANG MORE.

Botšwidi=dinotshe tsa di-
kgaga (dimane).

Go nna tshimêga=Maritiba.

Makgattha=thapô =makga-
tthanêlô.

Sedumedi=tumô ya legodimo

LEKGETHÔ.

Go toutêla=go tlhaloganye-
tsa.

Go natlola=go tsêêla.

Lorêtsana=mmopamana.

O tla balêlwa motho=go bo-
laya motho.

Letšhootšhoo=Sematla.

Fatsa lwa tladi=mašwê a a
seng mantlê.

SEIPÔTLANE.

Perepetsha=moleleki.

Motlhwatlhwa=letšholô.

Bomolekanêlê=ditau.

Go tsenya lekete=go nono-
tsha.

Kgolomarêthê=phôlôgôlô e e
nônang thata.

Go efa=go tshaba.

Dibetšo=dithupa.

Tlee!=a e nê modiga.

MOKOMELE.

Molobi(from go lôba).

Makgonya(from go kgonya)=
go itshigithetsa.

Mmuophêphê, Dihawaneng
=Maina a mafatshe ma-
ngwê a a mo Kgalagadi.

BAREKI.

Go lebanya=Go bitsa ka.

Sekelekuma=pitse

Go faralaga=Go phekamisa.

RAKGÔBE.

Diputlêla=dikôtlôpô.

Kôkôbêla sebaka=nyêlêla
kgakala.

PHEFÔ.

Tshengwa=gopolwa.

Dipoeng=metlhabeng.

Dirôjana=batlhwana.

Merapalalatseleng=diterata.

Nyamalala=tuulala.

Di inêla tsa kôlôba=sia thata.

Malêbê=lefa e le mang.

MAHUMA-PELO A GA PHOKOJE.

Lôtlêgêla=itsise.

Dušô-logolo=mmuô.

Maeba a sa sedile=go sena opê

O ilwa phifadu=o ilwa go le-
bêlwa.

Nkêla motlhaje=nkêla seô-
pôsengwê.

A e ke e nê modiga=a go se
rialo.

Ditšwa-mbung=dijô.

TAU-TSHIKELELA YA DIKGWA.

Mogaka=mogale.

Ithaotšwa=ipetšwa

A ngosele ka monokêla = a
ngotlege ka bonya.

Mmetêla = thata, bontsi.

Gaola = fêla.

Lephula = letsapa.

Ipepetsha = ipônatsha.

Thantshitšwe = belegolotšwê.

NGAKE.

Phara-metlhaba = motsamae-
di kgakala.

Ikgogona = tshaba.

Botumutumu = bothata.

Garama = diêga.

Musi-wa-thunya = Victoria
Falls.

Kgomorololwa = ntshiwa.

MENDI.

Tshelepaganye = tšhwaraga-
nye

Paoganya = kgabaganya.

Gamuketse = geletse.

Masiêla = dikhutsana.

MADUBADUBE A 1939.

Faratlhatlhanngwa = ipaaka-
nngwa.

Phatšhwana = tlhôbôlô.

MAKGAOLA-KGANG A 1945

Rôthôtha = lomaka.

Supa tshêthla = ikana.

Dibibi = ditoto.

Tlhabeletse = tšweletse.

Tsenya letlhabêla = thusa.

Omile nkô = šule.

Bokabokêla = tsamaêla.

Tshetsha = kgôtla.

KGOSI ROBANYANE TOTO II

Ke utlwa mathaithai = Ga
ke utlwe sentlê.

Mafalalele = ba ba faletseng.
Dimelemethe = mekoa-koa.

PULA.

Bebentsha = tetemisa.

Pepedumisa = teba kodu.

Ditlababa = tlhaga.

Phaphama = tlolêla godimo.

Go nna lobadibadi = go tla
thata.

Tlêtlêrêgana = tubagana.

Thapathapa = êlêla.

Ntsha mahupêla = tšwêla kwa
ntlê.

BOBABA JWA MADI.

Tlhotlhobologanya = baleleki
= kgogedi = baleleki.

Dingangatlêla = baitse-go-
tšhwara.

Mašôgôtlhô = tlhokwa-bônwa

Ngaloge = šwe pelo.

Itharabologêlwa = go tla mo
tlhaloganyong, ikgakologê-
lwa.

Khukhelwe = salwe moragô
bobe.

NKWE.

Legagaripa = senatla se se-
golo.

Kakêlwa-kakêlwa = tlhaba-
ntshiwa-tlhabantshiwa.

Mabelebele = bobidibidi.

Lenonobi = sekukuni

NALEDI YA MARIGA.

Pitlêlêla = sitisa.

Tshebêla = tlatsa thata.

Bo molelemedi = dinôga.

Dimalôlô = bo mmopamana.

ANDROCLES OA BOLELA.

Lešukašuka=mašwê a magolo.

Tlhale tsa mphêlêla moru-tsheng=ka sitwa ke maanô.

Nanabêla=tsamaya.

Babalêla=êla tlhokô.

Sebêba=ka legare.

LORATO LWA GA SAMSON.

Thapô=kgôjana.

Kgêmêtha=segaka.

Sekgajaja=modumô.

Dimokanyang=tlhakanyang tlhôngô.

MATSHIDISÔ A KGOSI TOTO II.

Di gângwa di sa tlhapêlwa=go le mašwê.

Iplikile=iphetotsê nama.

Poolala=namalala.

Motlhaping=Galešewe.

Thanthologa=phuthologa.

GENERAL SMUTS.

Rotologa=betologa.

Marôrô=maru a serame.

Segaba-mpa=moitlamô.

Tlharapa=sia.

Tlerebetsa=buêla godimo.

KGOSI THIBOGANG.

Go thaêla phiri=go bêêla se-laga.

Kurutla=Gwasa.

Gogoma=teba.

Bo tšwadibane=marumô a segae.

GALEŠEWE BOTLHASITSE.

Mafatšhwa=mantlê.

Nkatšweng=nthuseng.

Potokwe=kgolokwe.

Mekgobalô=maiphithlô.

BANKU TLHÔMELANG.

Rakalala=ipôtla.

Segwapa=lefêla.

Itshikaretse=ipelegetse.

Atolola=ntsha.

MORENA MALEDU.

Tsepegile=tlhomile.

Matsankô-tsankô=matšhoba-tšhoba.

Tlhobaêlô=go jewa ke motlo.

BORÔKÔ MAHURA A MMÔ-TLANA.

Papetlana=ledi.

Diretsenyana=seselang.

LEUBA.

Sesetsa=tsaya ka monokêla.

Letlhabula=mokgorô.

Photosetsa=konamisa, thulêga.

Lošôkô=nonofileng.

Kgakgabetse=kgadile, tšhelê.

TSHIPI.

Bošwa-bo-tšhwerwe=selo sa mmaanete.

Tukae=setlhakeng.

Matšêtsêlêkô=maatlametlo.

MATLHOTLHA-PELO A GANTŠA.

Ôtlêlwa=bolaêlwa ruri.

Ngwangwaela=tsamaya ka bokukuntšhō.